

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัย “การจัดการศึกษาตามแนวปรัชญามนุษยนิยมแนวใหม่” จำเป็นที่ผู้วิจัยต้องรู้เกี่ยวกับทฤษฎีต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในเรื่องดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาค้นคว้า ทฤษฎีความรู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งจะขอเสนอเป็น 3 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ปรัชญาการศึกษา

ตอนที่ 2 แนวการจัดการศึกษา

2.1 จุดมุ่งหมายทางการศึกษา

2.2 หลักสูตร

2.3 บทบาทของผู้สอน

2.4 บทบาทของผู้เรียน

2.5 กิจกรรมการเรียนการสอน

2.6 การประเมินผล

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษา

คำว่า "ปรัชญาการศึกษา" นั้น ได้มีนักการศึกษาให้นิยามไว้มากมายและต่างกันตามทัศนะของตน แต่ในที่นี้ หมายถึง ระบบความคิดหรือวิธีการคิดเกี่ยวกับการศึกษา อันประกอบด้วยความหมายขอบเขต ความมุ่งหมาย นโยบาย และยุทธศาสตร์การศึกษา

บรรจง จันทรสา (2522: 24) ได้นิยามไว้ว่า "ปรัชญาการศึกษา เป็นความพยายามคิดอย่างถี่ถ้วน อย่างพินิจพิเคราะห์และอย่างมีระบบที่จะมองหรือพิจารณาองค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของการศึกษา โดยส่วนรวมในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญ และจำเป็นต่อสังคมและวัฒนธรรมของมวลมนุษย์แนวคิดหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษานี้ จะใช้เป็นเครื่องมือแนวทางหรือเป็นหลักยึดในการดำเนินการศึกษา หรือเป็นหลักในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาโดยส่วนรวมนับตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย การปฏิบัติผลผลิตทางการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็ก ตลอดจนความต้องการทางสังคมและอื่น ๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในกรณีที่จะได้แนวคิดอันเป็น "ภาพรวม" (Totality) ของการศึกษา"

บทบาทและหน้าที่ของปรัชญาการศึกษา

จากการศึกษาข้อช่วยของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา จะเห็นได้ว่า ปรัชญานั้นทำหน้าที่ในการคิดอย่างถี่ถ้วน โดยอาศัยข้อมูล หลักฐาน รายงานและความรู้จากศาสตร์แขนงอื่น ๆ มาประกอบเพื่อสร้างภาพรวมเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาขึ้น จากภาพรวมเหล่านี้เองจะช่วยให้มองเห็นความกลมกลืน ความต่อเนื่องสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และกระบวนการทั้งมวลทางการศึกษา โดยไม่มีส่วนใดหรือองค์ประกอบใดขัดแย้งกันในภาพรวมหนึ่ง ๆ นั้น นั้นหมายความว่าเราได้สร้างระบบการศึกษาขึ้นมาโดยมีรากฐานจากปรัชญา แนวทางการจัดการศึกษาที่สร้างขึ้นจากสามัญสำนึก เช่น การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา การกำหนดหลักสูตร วิธีสอนและอื่น ๆ ซึ่งหากเราวิเคราะห์โดยละเอียดแล้วจะเห็นว่าองค์ประกอบเหล่านี้มีลักษณะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับภาพรวมที่แท้จริง

บรูเบเชอร์ (Brubacher, 1962: 6-13 อ้างถึงใน ทองปลิว ชมชื่น, 2528: 31) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่และหน้าที่ของปรัชญาการศึกษาไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. การอนุมาน (Speculative) หมายถึง การคาดคะเนหรือการคาดหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่งถึงผลที่จะเกิดขึ้น คาดคะเนว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น คาดคะเนว่าเรียนจบหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นแล้วสามารถประกอบอาชีพได้ ปรัชญาแบบอนุมานนั้น เป็นความพยายามที่จะสร้างกรอบหรือโครงร่างแนวความคิดขึ้นมาโดยให้องค์ประกอบที่อยู่ในกรอบนี้มีความกลมกลืน มีเหตุผลต่อกันและมีอยู่อย่างเป็นระบบหรือความพยายามที่จะสรุปข้อเท็จจริงทั้งหมดที่รวบรวมมาจากศาสตร์ต่าง ๆ (วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์) ตลอดจนจากประสบการณ์ เพื่อหาแนวคิดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องของเรื่องนั้น ๆ อันครอบคลุมและกลมกลืน อันจะช่วยให้มองเห็นแนวทางที่จะกำหนดแบบแผนของการศึกษาได้ง่ายดี

2. กำหนดรูปแบบ (Normative) นอกจากปรัชญาจะทำหน้าที่วาดภาพรวมหรือวาดแผนที่โดยการอนุมานแล้ว ปรัชญายังทำหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบหรือมาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาเพื่อเป็นข้อกำหนดในการปฏิบัติ เช่น กำหนดเป้าหมาย กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขึ้นมาเพื่อที่จะนำไปเป็นแบบแผนในการจัดการศึกษา ทำหน้าที่ในลักษณะการนิเทศ

3. การวิเคราะห์ (Analysis) การคิดอย่างวิเคราะห์หรือการคิดอย่างรอบคอบและมีเหตุผลนั้น เป็นลักษณะการคิดของปรัชญา เมื่อมีปัญหาใดหรือทฤษฎีใดมาอยู่ตรงหน้า ฝ่ายปรัชญาจะไม่ด่วนสรุปหรือลงความเห็นทันทีทันใด แต่จะพิจารณาใคร่ครวญทุกแง่มุม เพื่อให้เกิดความกระจ่างในเรื่องนั้น ๆ เสียก่อน ปรัชญาการศึกษาทำหน้าที่วิเคราะห์เช่นเดียวกัน โดยวิเคราะห์ข้อความหรือถ้อยคำทุกคำ ตลอดจนข้อเสนอนะต่าง ๆ ที่จะมาสสนับสนุนแนวคิดและแนวปฏิบัติทางการศึกษาเพื่อให้เกิดความมั่นใจในสาระสำคัญของโปรแกรมการศึกษา และมั่นใจในความถูกต้องตามแบบแผนด้วย เช่น การวิเคราะห์หลักการทั้งหมดที่ระบบการศึกษานั้น ๆ นำมาใช้ว่า เป็นไปตามหลักการแห่งเหตุผลเพียงใด พิจารณาถ้อยคำ ภาษา ว่าชัดเจนหรือกำกวมเพียงใด และวิเคราะห์หลักฐาน ข้อมูลต่าง ๆ ที่ระบบการศึกษานั้น ๆ นำมาใช้ว่าพอจะยอมรับได้ สามารถยืนยันหรือพิสูจน์หลักการและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรศึกษานั้น ได้หรือไม่

ทองปลิว ชมชื่น (2528) ได้กล่าวว่า "โดยธรรมชาติแล้วปัญหาการศึกษานั้น จำเป็นต้องใช้วิธีการทางปรัชญามากกว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะวิธีการวิทยาศาสตร์นั้นสามารถแก้ปัญหาได้ในขอบเขตจำกัดเท่าที่ข้อเท็จจริงจะปรากฏออกมาให้วัดได้และพิสูจน์ได้เท่านั้น วิธีการทางปรัชญาสามารถนำมาใช้ในการประเมินหรือตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้ครอบคลุมกว่า"

มิลลาร์ด และ เบอ์ท็อคซี (Millard & Bertocci, 1969: 196-197 อ้างถึงใน ทองปลิว ชมชื่น, 2528) ได้ระบุหน้าที่ของปรัชญาการศึกษาไว้อีก 2 ประการ คือ

1. การวิจารณ์ข้อสมมติฐานทางปรัชญาของระบบการศึกษาและการปฏิบัติในด้านการศึกษานักปรัชญาการศึกษาจะทำหน้าที่วิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อสมมติฐานในระบบการศึกษาและนำความรู้จากวิชาสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ มนุษยศาสตร์ และปรัชญา มาเป็นหลักในการพิจารณาข้อสมมติฐานเหล่านั้น ในลักษณะเช่นนี้นักปรัชญาการศึกษาจะทำหน้าที่วิจารณ์และอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่คลุมเครือในการศึกษา หรือองค์ประกอบของการศึกษาที่ไม่เหมาะสม เช่น เราอาจเคยได้ยินคำว่า “การจัดการศึกษา เพื่อความต้องการของสังคม” แต่มีข้อนำตรวจสอบและทำให้เกิดความสงสัยว่า “เราควรจัดการศึกษาแบบไหน” สถาบันการศึกษาต่างๆ ล้วนยอมรับกันทั้งนั้น “เราควรจัดการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม” แต่ว่าผู้บริหารการศึกษาของแต่ละสถาบันต่างก็มีมโนทัศน์ (concept) เกี่ยวกับความต้องการของสังคมที่แท้จริงต่างกันออกไป

2. การนำเอาทฤษฎีที่เหมาะสมลงมาสู่การปฏิบัติ ได้แก่ การนำทฤษฎีลงสู่กระบวนการทางการศึกษาเป้าหมายหลักและจุดมุ่งหมายของการศึกษา กรณีนี้มีข้อกล่าวอย่างกว้างขวาง เช่น ว่าบรรดานักปรัชญาการศึกษาทั้งหลายพยายามที่จะสร้างหรือลงความเห็นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไปต่าง ๆ กันแต่ความเห็นเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติน้อยมาก โดยมีข้อโต้แย้งว่า มันไม่ใช่งานของนักปรัชญาการศึกษาที่จะไปเที่ยวบอกแนะนำนักการศึกษาหรือใคร ๆ ว่าท่านจะต้องทำสิ่งนั้นทำสิ่งนี้ ซึ่งถ้านักปรัชญาการศึกษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับนักการศึกษาหรือยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทางการศึกษาแล้ว ก็มักจะไม่สามารถประสบความสำเร็จในงานของเขาหรือไม่มีประสิทธิภาพในงานด้านปรัชญาการศึกษาได้

ดังนั้นปรัชญาเมธีจะต้องเป็นบุคคลที่รับใช้หรือให้ความร่วมมือกับนักการศึกษาและผู้บริหารการศึกษาที่จะนำวิธีการหรือแสวงหาแนวทางเลือกหรือการสอบถามทางปรัชญาเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ของการศึกษาเพื่อทำงานให้มีประสิทธิผลสูงสุดเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ ที่จะแก้ปัญหาของการศึกษา เพราะนักการศึกษานั้นจะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผูกพันอยู่กับปัญหาทางปรัชญาวันแล้ววันเล่าและนี่จะเป็นช่องทางที่ปรัชญาเมธีจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ทศนะที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์มากเท่าที่จะทำได้เกี่ยวกับเรื่องนี้ Millard และ Bertocci ยังได้กล่าวอีกว่า การที่ปรัชญาเมธีมีอาชีพที่จะต้องเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาทุกปัญหานั้น เป็นเรื่องเหลวไหล ท่านชี้ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาเมธีและนักการศึกษาไว้ 3 ประการดังนี้

1. ความสัมพันธ์กันระหว่างนักการศึกษาและปรัชญาเมธีจะต้องเป็นไปอย่างใกล้ชิด
2. ผู้ที่เชี่ยวชาญในขอบข่ายของงานปรัชญาการศึกษามีโอกาสที่จะพัฒนาความชำนาญในเรื่องปรัชญาได้ตามสมควร

3. บุคคลที่จะมีอาชีพครูควรจะต้องมีความคุ้นเคยกับเป้าหมายของการศึกษา ข้อสมมติล่วงหน้า (pre-supposition) การเลือกทฤษฎีการศึกษาให้เข้ากับปรัชญาการศึกษา ซึ่งได้จากความร่วมมือกันของนักการศึกษาและปรัชญาเมธี

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

จะเห็นได้ว่า ปรัชญามีความสัมพันธ์กับการศึกษานับตั้งแต่จุดเริ่มต้นที่กล่าวข้างบนนี้เลยทีเดียว ซึ่งก็เป็นจุดที่สำคัญมากเพราะเมื่อเรามีทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาไปในทางใด เราก็ย่อมจะสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาไปในทางนั้น ความสัมพันธ์ในลักษณะแรกนี้ก็คือ ปรัชญาการศึกษาช่วยวางรูปแบบให้กับการศึกษา นอกจากนี้ ปรัชญาการศึกษายังช่วยสร้างภาพรวมที่สมบูรณ์และกลมกลืนให้กับเป้าหมาย และเทคนิคทางการศึกษา ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ปรัชญาการศึกษากระทำโดยการเชื่อมโยงวิชาการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา วิชาการต่าง ๆ เช่นประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยาและวิทยาศาสตร์ ต่างก็มองการศึกษาจากแง่มุมของตน ซึ่งก็เหมือนกันบ้างต่างกัน ปรัชญาการศึกษาจะทำหน้าที่รวบรวมความคิดต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน ผสมผสานกับประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ของมนุษย์แล้วจัดระบบเข้าเป็นเป้าหมายและเทคนิคทางการศึกษา ระบบการศึกษาที่มีภาพรวมที่สมบูรณ์กลมกลืน จะไม่มีความขัดแย้งกันในเรื่องเป้าหมายและการปฏิบัติ ถ้าเป้าหมายหนึ่งของการศึกษา คือการส่งเสริมประชาธิปไตย ระบบการปกครองในโรงเรียนจะต้องเป็นประชาธิปไตย ครูจะต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ หนังสือเรียนจะต้องเป็นหนังสือที่ส่งเสริมการใช้ความคิดอย่างอิสระ กิจกรรมทางการศึกษาทุกอย่างจะต้องสอดคล้องและมุ่งไปที่เป้าหมายเดียวกันคือ ประชาธิปไตย

ปรัชญาการศึกษาสนใจที่จะสืบเสาะค้นหาคำตอบให้กับปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติของผู้เรียนเป็นอย่างไร ธรรมชาติของการเรียนรู้เป็นอย่างไร อะไรคือจุดมุ่งหมายของการศึกษา ใครควรจะเป็นผู้จัดการศึกษาของเด็ก รัฐ หรือเอกชน และควรจะจัดการศึกษาในรูปแบบใด หลายต่อหลายเรื่องที่เราอภิปรายถกเถียงกันอยู่ทุกวันนี้ในวงการศึกษา เป็นเรื่องที่มีสัมพันธ์กับปรัชญาพื้นฐานทั้งสิ้น เช่น เราควรกำหนดหลักสูตรที่ตายตัวหรือไม่ ปัญหานี้ก็อยู่ที่ว่า เราเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงของมนุษย์นั้นคงที่ถาวรและเป็นสากลหรือไม่ หรือเราควรจะเน้นการสอนแบบส่งเสริมให้เด็กใช้เหตุผลของตัวเองอย่างเต็มที่หรือไม่ ปัญหานี้ก็อยู่ที่ว่าเราเชื่อว่ามนุษย์มีปัญญาติดตัวมาแต่กำเนิดหรือไม่เพราะฉะนั้นถ้าเราไม่เข้าใจตัวปัญหาที่แท้จริง (หรือมองไม่ทะลุ) แล้ว เราก็จะถกเถียงกันอยู่แต่สิ่งที่เป็นเพียงเปลือก

นอกเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ของปรัชญาการศึกษาเหล่านี้ล้วนแต่ช่วยในการวางรูปแบบและเป้าหมาย กับการศึกษาทั้งสิ้น

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาการศึกษาคือ การวิพากษ์ วิเคราะห์ความคิดและ ภาษาทางการศึกษา ให้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เช่น ปรัชญาช่วยวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “เอกภาพทางการศึกษา” “ประชาธิปไตยทางการศึกษา” “การสอน” “การปลูกฝังความคิด” และ “ความเสมอภาคทางการศึกษา” เป็นต้น การวิพากษ์ วิเคราะห์ความคิดเช่นนี้ นอกจากประสงค์จะให้เกิดความกระจ่างในการเข้าใจความหมายของแต่ละคำแล้วยังต้องการจะกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้คิดและสำรวจตัวเองอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ริชาร์ด เอส. ปีเตอร์ส (Richard S. Peters อ้างถึงใน ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, 2523: 39) วิเคราะห์ว่า สิ่งที่จะเรียกได้ว่า “การศึกษา” จะต้องประกอบด้วยมาตรการต่อไปนี้

1. ต้องเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าในตัวของมันเอง การศึกษาจะต้องเป็นการถ่ายทอดสิ่งที่มีคุณค่า การศึกษาไม่ใช่การเรียนการสอนและอยู่ในห้องเรียนเฉย ๆ เท่านั้น เพราะมีการสอนหลายต่อหลายอย่างที่ไม่ถือว่าเป็นการศึกษา เพราะมันไม่มีคุณค่าในตัวของมันเอง เช่นการสอนเด็กให้ใจกรรมหรือร่วมชบวนการหลอกลวงชาวบ้าน เป็นต้น การสอนเด็กให้กระทำสิ่งเหล่านั้น นอกจากจะไม่มีคุณค่าแล้วยังเป็นอันตรายต่อสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ถ้าเราวิเคราะห์ต่อไปอีก จะเห็นว่ากิจกรรมการสอนให้เด็กอ่านและเขียนก็ไม่ถือว่าเป็นการศึกษาเช่นกัน เพราะทักษะเหล่านี้ไม่มีคุณค่าในตัวเอง (แต่เป็นพาหนะนำไปสู่กิจกรรมอื่นที่มีคุณค่าได้ เช่น เมื่ออ่านเป็น เขียนเป็นแล้วก็สามารถนำทักษะเหล่านี้ไปใช้ในการศึกษาวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หรือวรรณคดีต่อไปได้) ถ้าเราสอนให้เด็กอ่านและเขียนได้ แต่เมื่อเลิกสอนแล้ว เด็กไม่เคยอ่านหรือเขียนอะไรอีกเลย อย่างนี้เราจะเรียกเขาว่าเป็นผู้ได้รับการศึกษาได้หรือไม่

2. ต้องเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมอื่น ๆ และก่อให้เกิดความรู้ลึกซึ้งนึกคิด และโลกทัศน์ที่กว้างในตัวของนักเรียน กิจกรรมที่มีคุณค่าในตัวเองโดยลำพังนั้นยังไม่ควรค่าแก่การยกย่องว่าเป็นการศึกษา เพราะกิจกรรมเหล่านี้อยู่ในวงแคบ ๆ ก็ได้ คนเก่งวิชาหนึ่งวิชาใด เช่น คณิตศาสตร์อย่างมาก แต่ทำอย่างอื่นไม่เป็นเลย ไม่เข้าใจระบบสังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่คบหาสมาคมกับใคร อย่างนี้จัดเป็นผู้มีการศึกษาไม่ได้เช่นกัน คนเหล่านี้อาจจะได้รับการฝึกมาอย่างดี เช่นเดียวกับคนงานที่ฝึกใช้เครื่องจักร หรือคนขับรถที่ฝึกขับรถยนต์แต่เขาไม่ได้รับ “การศึกษา”

3. ผู้รับการศึกษจะต้องรับการศึกษโดยสมัครใจ และเห็นคุณค่าของการศึกษา ถ้ากิจกรรมที่กระทำอยู่ในห้องเรียนมีคุณค่าในตัวของมันเองและช่วยให้ผู้เรียนเกิดโลกทัศน์ที่กว้าง แต่ผู้เรียนไม่ได้สนใจที่จะร่วมกิจกรรมนี้เลย นั่งฟังอย่างไม่สนใจใฝ่ใจ กิจกรรมนั้นก็ถือว่าเป็นการศึกษา คนที่บอกหลังจากสอบไล่เสร็จว่า “เฮ้อ! หมดยุคหมดเรื่องหมดราวเสียที อุตสาหกรรมเรียนมาตั้ง 4 ปี” เสร็จแล้วก็ไม่เคยสน

ใจในวิชาการต่างๆ ต่อไปอีกเลยไม่ถือว่าเป็นคนที่ได้รับการศึกษา เพราะที่แท้จริง คน ๆ นี้ไม่แตกต่างอะไรจากคนที่ไม่เคยเข้าโรงเรียนเลย

ไม่ว่าเราจะเห็นด้วยกับการวิเคราะห์ของปีเตอร์ส หรือไม่ เมื่ออ่านความคิดเขาแล้วจะเห็นว่า มันท้าทายให้เราสำรวจตัวเอง และย้อนถามตัวเราว่าเราเชื่อเหมือนเขาหรือเปล่า สิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของเราควรจะเรียกว่าการศึกษาหรือไม่ เพราะอะไร นี่ก็เป็นความมุ่งหวังประการหนึ่งที่ปรัชญาการศึกษา มีต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หรือผู้สนใจทั่วไป

ลักษณะของวิชาปรัชญาการศึกษา

ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร (2523) กล่าวว่า "ได้มีการอภิปรายกันมามากพอสมควรว่า ปรัชญาการศึกษาควรมีลักษณะเช่นใดแต่การจะหาข้อตกลงร่วมกันนั้นเป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ถนัด เพราะนักปรัชญาการศึกษาแต่ละคนก็มีอิสระในการคิดและเอกลักษณ์ที่เป็นตัวของตัวเอง ที่สำคัญก็คือทั้งคำว่า "ปรัชญา" และ "การศึกษา" ก็ยังเป็นคำที่หาคำจำกัดความให้เป็นทีพอใจแก่ทุกฝ่ายไม่ได้ อย่างไรก็ตามสมาคมปรัชญาการศึกษาของสหรัฐอเมริกา ได้มีการประชุมในเรื่องนี้ และออกแถลงการณ์ว่า เนื้อหาของวิชาปรัชญาการศึกษาควรมีลักษณะดังนี้

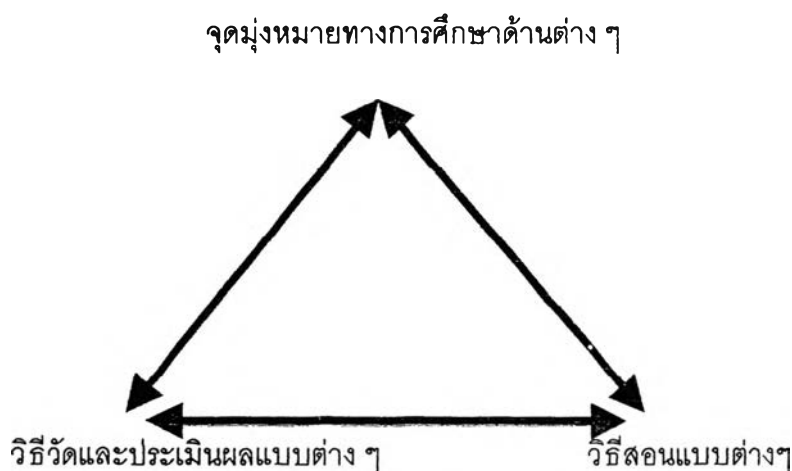
1. การพรรณนา-วิเคราะห์ (Descriptive-Analytical) ปรัชญาการศึกษาควรมีส่วนหนึ่งที่อธิบายถึงแนวความคิดของนักปรัชญาการศึกษาว่า ทำไมถึงคิดเช่นนั้น มีหลักการอะไรในการคิด และวิเคราะห์ดูว่าความคิดของนักปรัชญาการศึกษาเหล่านี้มีความสอดคล้องกันหรือไม่ ให้ความหมายอะไรแก่เราได้บ้าง เสนอวิธีการใหม่ ๆ หรือเปล่า
2. การวิจารณ์-ประเมินผล (Critical-Evaluative) ปรัชญาการศึกษาควรมีส่วนหนึ่งที่วิเคราะห์และวิจารณ์ความคิดต่าง ๆ ทางการศึกษา ประเมินผลดูว่าความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาในปัจจุบันนั้นถูกต้องแล้วหรือยัง และมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาอย่างไร รวมทั้งเสนอความคิดใหม่ให้กับการศึกษาด้วย
3. การอนุมาน(Speculative) อีกส่วนหนึ่งของปรัชญาศึกษาก็คือส่วนที่เกี่ยวกับการอนุมานหรือการคาดคะเนว่าความคิดของเราเกี่ยวกับระบบการศึกษาหรือปรัชญานั้นมีรูปแบบอื่นอีกได้หรือไม่ จักรวาลนี้ที่แท้ที่จริงเป็นอย่างไร ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไร ทั้งสองอย่างนี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างไรปรัชญาการศึกษาส่วนนี้เป็นการมองปัญหาอย่างกว้างและลึกซึ้งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอภิปรัชญามาก"

ตอนที่ 2 แนวการจัดการศึกษา

2.1 จุดมุ่งหมายทางการศึกษา

ความนำ

จุดมุ่งหมายทางการศึกษา (Educational Objective) หรือวัตถุประสงค์ทางการศึกษา เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนการสอน เพราะจุดมุ่งหมายทางการศึกษาเปรียบเสมือนเข็มชี้ทางให้ครู หรืออาจารย์หรือผู้สอนเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน ดังแสดงในรูป

จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่จะเสนอในที่นี้จะอิงแนวคิดของกลุ่มนักตรวจสอบของอเมริกา ซึ่งได้ร่วมกันคิดจนในที่สุดได้ผลออกมาที่เรียกว่า สารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (Taxonomy of Educational Objectives) ซึ่งมี 3 ด้าน (ปริเขต Domain) คือ ด้านสมอง (พุทธิ Cognitive) ด้านความรู้สึก (จิตต Affective) และด้านทักษะการปฏิบัติ (พลังทักษะ Psycho-motor) แต่ละด้านต่างก็มีรายละเอียดปลีกย่อยมากน้อยต่างกัน (อุทุมพร จามรมาน, 2531)

ประวัติความเป็นมาของสารบบจำแนก

ใน ค.ศ. 1948 ได้มีการประชุมอย่างไม่เป็นทางการของคณะผู้ตรวจสอบวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย (A Committee of College and University Examiners) ของสมาคมจิต

วิทยาของอเมริกา เกี่ยวกับการหาแนวทางเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาที่คล้าย ๆ กัน กลุ่มนี้ได้ นำข้อสอบต่าง ๆ มาพิจารณา เพื่อวิเคราะห์ว่าข้อสอบต่าง ๆ สร้างขึ้นเพื่อวัดความ ตามจุดมุ่งหมายใดบ้าง กลุ่มนี้พบว่า น่าจะต้องมีการพูดกันถึงจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ชัดเจน เสียที เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การ วัดและการประเมินผลการเรียนการสอน และการวิจัยทางการศึกษา

แนวคิดในช่วงนั้นกว้าง และไกล ถึงการจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาให้เป็นพวก ๆ เป็นรูปธรรม และเรียงลำดับจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูงและถ้าระบุเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ก็จะทำให้ การตรวจสอบง่ายขึ้น นอกจากนี้จุดมุ่งหมายที่จัดเป็นสารบบนี้ จะต้องสอดคล้องกับหลักจิต วิทยา การศึกษาและตรรกวิทยาด้วย

คณะผู้ตรวจสอบวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยได้จัดการประชุมและได้สร้างส่วนต่าง ๆ ของ จุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกมาเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวกับสมอง (พุทธิ Cognitive) ส่วน ที่เกี่ยวกับจิตต Affective) และส่วนที่เกี่ยวกับทักษะการปฏิบัติ (พลังทักษะ Psycho-motor) โดยระบุความแตกต่างดังนี้

1. พุทธิ จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับการพัฒนาสมองของผู้เรียนเริ่มตั้งแต่การจำ การสะสม ความรู้ การพินิจพิจารณาจนเห็นความสัมพันธ์ของความรู้
2. จิตต จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับการพัฒนาความรู้สึก อารมณ์ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ถือ
3. พลังทักษะ จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับการประสานกล้ามเนื้อกับประสาทกล้ามเนื้อ

เมื่อจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็นด้านต่างๆ ได้ 3 ด้าน(ปริเขต)แล้วก็เริ่ม พิจารณาระดับต่างๆ ของปริเขตโดยเริ่มต้นจากพุทธิปริเขตก่อนตาม ด้วยจิตปริเขตและพลัง ทักษะปริเขต

โดยสรุปสารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา มีทั้งหมด 3 ปริเขต แต่ละปริเขตมีชั้น ย่อยมากน้อยต่างกันรวม 18 ชั้น

สรุปชั้นต่าง ๆ ของสารบบจำแนก

พุทธิ (cognitive) 6 ชั้น	จิตต (Affective) 5 ชั้น	พลังทักษะ (Psycho-motor) 7 ชั้น
<p>1. ความรู้</p> <p>1.1 ความรู้เฉพาะสิ่ง</p> <p>1.1.1 ความรู้ศัพท์เฉพาะ</p> <p>1.1.2 ความรู้ข้อเท็จจริงเฉพาะเรื่อง</p> <p>1.2 ความรู้เรื่องวิธีการ</p> <p>1.2.1 ความรู้เรื่องวิธีการเก่า ๆ</p> <p>1.2.2 ความรู้เรื่องแนวโน้มและการลำดับเหตุการณ์</p> <p>1.2.3 ความรู้เรื่องการจัดจำแนกแบ่งประเภท</p> <p>1.2.4 ความรู้เรื่องเกณฑ์</p> <p>1.2.5 ความรู้เรื่องระเบียบวิธี</p> <p>1.3 ความรู้เรื่องสากลและเรื่องนามธรรม</p> <p>1.3.1 ความรู้ หลัก กฎทั่ว ๆ ไป</p> <p>1.3.2 ความรู้เรื่องทฤษฎีและโครงสร้าง</p> <p>2 ความเข้าใจ</p> <p>2.1 การแปลความ</p> <p>2.2 การตีความ</p> <p>2.3 การขยายความและสรุปความ</p> <p>3. การประยุกต์ใช้</p> <p>4. การวิเคราะห์</p> <p>4.1 การวิเคราะห์เป็นหน่วยย่อย</p> <p>4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์</p> <p>4.3 การวิเคราะห์หลัก กฎ ทฤษฎี</p> <p>5. การสังเคราะห์</p> <p>5.1 การประมวลหน่วยย่อยให้เป็นหน่วยใหญ่ที่ใหม่ไม่เหมือนเดิมในด้านการสื่อความหมาย</p> <p>5.2 การประมวลสาระเป็นแผนหรือ</p>	<p>1. การแสดงความตั้งใจ รับรู้</p> <p>1.1 การแสดงอาการรู้ตัว</p> <p>1.2 การแสดงอาการตั้งใจรับรู้</p> <p>1.3 การเลือกแสดงอาการตั้งใจรับรู้ในบางเรื่อง</p> <p>2. การตอบสนอง</p> <p>2.1 การแสดงอาการยินยอม</p> <p>2.2 การแสดงความตั้งใจตอบสนอง</p> <p>2.3 การแสดงความพึงพอใจในการตอบสนอง</p> <p>3. การให้คุณค่า</p> <p>3.1 การยอมรับคุณค่า</p> <p>3.2 การแสดงความพึงพอใจในคุณค่า</p> <p>3.3 การยอมรับคุณค่า</p> <p>4. การจัดระบบ</p> <p>4.1 การสร้างมโนทัศน์ของคุณค่า</p> <p>4.2 การจัดระบบคุณค่า</p> <p>5. การสร้างลักษณะ</p> <p>5.1 การแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณค่า</p> <p>5.2 การสร้างบุคลิก</p>	<p>1. การรับรู้</p> <p>1.1 การรับรู้ความรู้สึก ได้แก่ ทางตา ทางหู ทางมือ ทางลิ้น ทางจมูก และทางกล้ามเนื้อ</p> <p>1.2 การเลือกสิ่งบอกเหตุ</p> <p>1.3 การแปลความหมาย</p> <p>2. การเตรียมพร้อม</p> <p>2.1 ทางสมอง</p> <p>2.2 ทางร่างกาย</p> <p>2.3 ทางอารมณ์</p> <p>3. การตอบสนองตามแนวทางที่ให้</p> <p>3.1 การเลียนแบบ</p> <p>3.2 การลองผิดลองถูก</p> <p>4. การสร้างกลไก</p> <p>5. การตอบสนองในสิ่งที่ซับซ้อน</p> <p>5.1 การกระทำอย่างปราศจากการลังเลใจ</p> <p>5.2 การกระทำโดยอัตโนมัติ</p>

ชุดเพื่อใช้งาน 5.3 การประมวลผลสาระให้เป็น นามธรรมมากขึ้น 6. การประเมิน 6.1 การตัดสินด้วยเกณฑ์ภายใน 6.2 การตัดสินด้วยเกณฑ์ภายนอก		6. การดัดแปลงให้เหมาะสม 7. การริเริ่มสิ่งใหม่
--	--	--

จุดมุ่งหมายที่เน้นการพัฒนาสมอง

ปริเขต (Domain) นี้สารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา(Taxonomy of Educational) คือ พุทธิปริเขต (Cognitive Domain) ซึ่งเสนอโดยคณะกรรมการตรวจสอบวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย นำโดยศาสตราจารย์เบนจามิน เอส บลูม (1956)

จุดมุ่งหมายนี้เน้นการพัฒนาด้านสมองของผู้เรียน โดยการวางแผนทางไว้ 6 ชั้น โดยแต่ละชั้นได้กล่าวถึงความหมายตัวอย่างจุดมุ่งหมาย ตัวอย่างข้อสอบในที่นี่จะเสนอเฉพาะความหมายและตัวอย่างจุดมุ่งหมายของข้อสอบเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและสามารถเลือกจุดมุ่งหมายดังกล่าวไปใช้ในการเรียนการสอนของตนให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ วิธีการ วิธีวัด ประเมินผล

พุทธิปริเขตจำแนกออกได้ 6 ชั้น เรียงจากที่ซับซ้อนน้อยสุดไปหามากสุดดังนี้

1.ความรู้(Knowledge)

ความรู้ในที่นี้หมายถึงความจำ ความคิดแบบต่างๆ ในสมองของผู้เรียนความรู้เหล่านี้แสดงออกโดยพฤติกรรมของผู้เรียน ทำการตรวจสอบได้โดยการทดสอบ

ความรู้จำแนกออกเป็นชั้นย่อยๆ เรียงจากที่ซับซ้อนน้อยที่สุดไปหาที่ซับซ้อนมากที่สุดคือ

1.1 ความรู้ในเรื่องเฉพาะๆ (Knowledge of Specifics) เช่น จำสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ต่างๆ ได้ ความรู้ในขั้นนี้ได้แก่

1.1.1 ความรู้คำศัพท์เฉพาะ(Knowledge of Terminology) จุดมุ่งหมายข้อนี้มุ่งกำหนดให้ผู้เรียน เรียนรู้ คำศัพท์สัญลักษณ์บางอย่าง (ทั้งที่เป็นภาษาและมิใช่ภาษา) รวมทั้งสัญลักษณ์ยอมรับกัน

1.1.2 ความรู้ในข้อเท็จจริงบางอย่าง(Knowledge of specific Facts) จุดมุ่งหมายข้อนี้มุ่งกำหนดให้ผู้เรียน เรียนรู้ในเรื่อง วันที่ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ โดยครอบคลุมทั้งที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง เช่น วันที่แน่นอน หรือที่มีลักษณะ เชิงประมาณก็ได้

1.2 ความรู้ในเรื่องวิธีการจัดการกระทำเฉพาะเรื่อง(Knowledge of ways ad Means of Dealing with Specifics)ได้แก่ความรู้ในเรื่องวิถีทาง วิธีการ การจัดระเบียบ รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์ จุดมุ่งหมายระดับนี้มุ่งให้ผู้เรียนทำกิจกรรมที่อยู่ระหว่างความรู้เฉพาะสิ่งกับความรู้ในเรื่องทั่วไปได้แก่

1.2.1 ความรู้ในเรื่องการประชุม (Knowledge of Convention)

1.2.2 ความรู้เรื่องแนวโน้มและลำดับเหตุการณ์(Knowledge of Trends and Sequence)

1.2.3 ความรู้เรื่องประเภทและจำพวก(Knowledge of Classifications and Sequence)

1.2.4 ความรู้เรื่องเกณฑ์ (Knowledge of Criteria)

1.2.5 ความรู้เรื่องระเบียบวิธีการ (Knowledge of Methodology)เช่น วิธีการสืบสวน

1.3 ความรู้เรื่องที่เป็นสากลและนามธรรมในสาขาต่างๆ (Knowledge of the Universals and Abstractions of a Field)ได้แก่ ความรู้ในเรื่อง กฎ ทฤษฎี โครงสร้าง คือ

1.3.1 ความรู้เรื่องหลักและข้อสรุป (Knowledge of Principles and Generalizations)

1.3.2 ความรู้ทฤษฎีและโครงสร้าง (Knowledge of Theories and Structures) โดยสรุป จุดมุ่งหมายทางการศึกษาขั้นความรู้นี้มีรายละเอียดออกไปรวม 9 ชั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้สอนจะเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ วิธีสอน ระดับ ของผู้เรียน และเวลาที่กำหนด

2. ความเข้าใจ (Comprehension)

ความเข้าใจที่เป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาขั้นที่สองนั้น มุ่งให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมหรือการตอบสนอง 3 แบบคือ

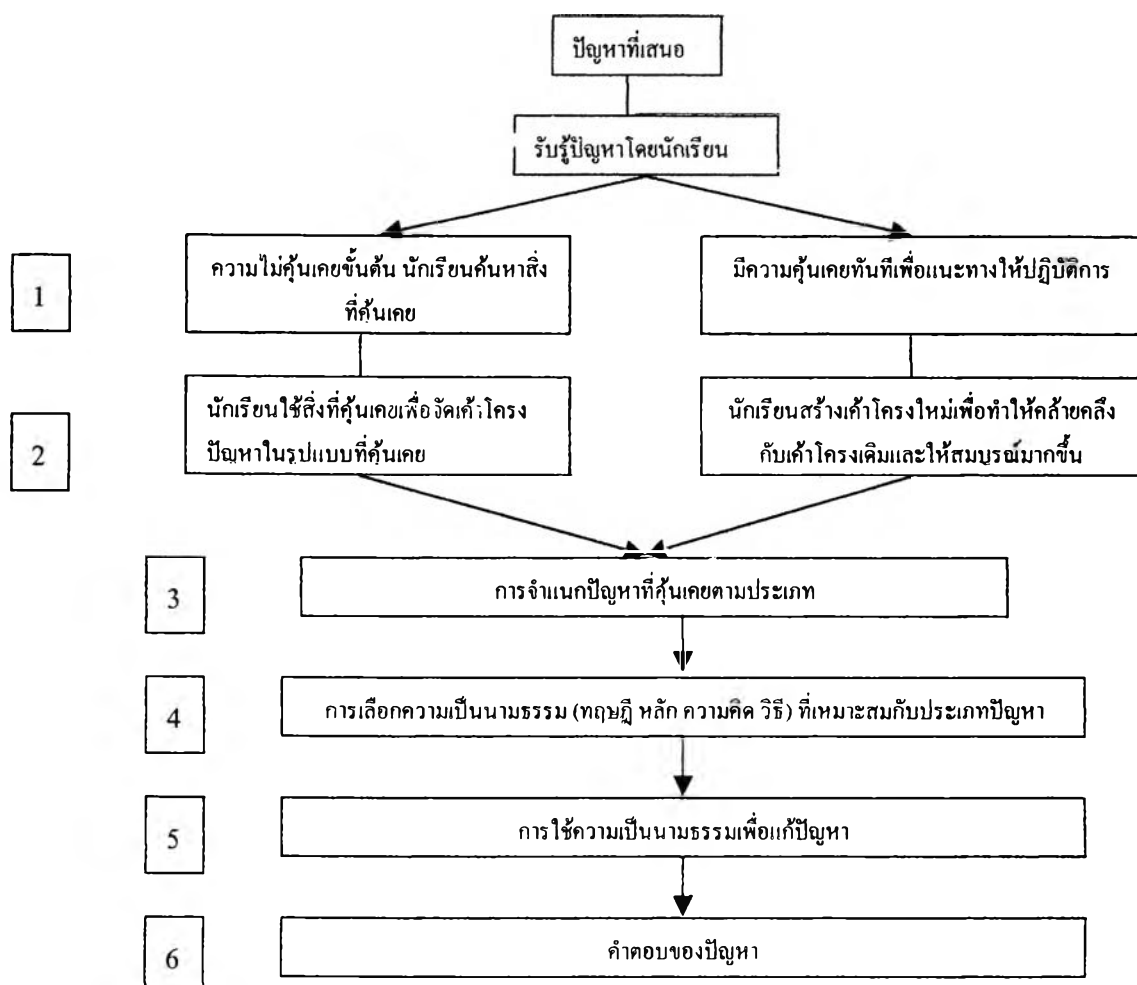
2.1 การแปล(Translation)โดยแปลความจากนามธรรมระดับหนึ่งไปยังอีกระดับหนึ่งหรือแปลรูปสัญลักษณ์หนึ่งไปสู่ อีกสัญลักษณ์หนึ่ง หรือแปลจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง

2.2 การตีความ(Interpretation) เป็นการแปลความทุกส่วนแล้วอธิบายความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆออกมา

2.3 การขยายความและสรุปความ(Extrapolation)เป็นการแสดงความเข้าใจ โดยอาศัยการเสริมแต่งข้อความในช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดความที่ชัดเจนขึ้น

3.การประยุกต์ (Application)

การประยุกต์ประกอบด้วยชั้นต่างๆ 6 ชั้น ดังแสดงรูปดังนี้

การประยุกต์แตกต่างจากความเข้าใจคือ การประยุกต์จะเริ่มจากชั้น 1 ถึง 6 ในขณะที่ความเข้าใจเริ่มจากชั้น 1 ถึง 5 โดยชั้นที่ 5 เป็นชั้นที่ผู้เรียนเริ่มเข้าใจปัญหา

ในการวัดความสามารถในการประยุกต์ของผู้เรียน ลักษณะการทดสอบประกอบด้วย
(ก) สร้างสภาพการหรือสถานการณ์ขึ้นใหม่ และ (ข) ใช้ความรู้ที่ไม่เคยเรียนมาก่อน

ตัวอย่างจุดมุ่งหมายทางการศึกษาชั้นการประยุกต์

ผู้เรียนสร้างข้อสรุปทางสังคมศาสตร์ให้เข้ากับปัญหาทางสังคมที่แท้จริง ผู้เรียนประยุกต์กฎทางพีชคณิตแก้โจทย์ปัญหาได้

4. การวิเคราะห์(Analysis)

ความแตกต่างระหว่าง ความเข้าใจ การประยุกต์ และการวิเคราะห์ก็คือความเข้าใจ เน้นการจับความหมายตลอดจนจุดหมายของผู้เขียนบทความนั้น ส่วนการประยุกต์เน้นการจำและการนำเนื้อหามาสรุปรหรือสร้างหลักการหรือหาคำตอบที่เหมาะสม แต่การวิเคราะห์เป็นการแยกเนื้อหาให้เป็นส่วนย่อยและระบุความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยเหล่านั้น การวิเคราะห์จุดเริ่มต้นของการประเมินเนื้อหานั้นเอง

การวิเคราะห์ในนี้มี 3 ความหมาย คือ

4.1 การวิเคราะห์ให้ได้หน่วยย่อย (Analysis of Elements)

4.2 การวิเคราะห์เนื้อหาความสัมพันธ์(Analysis of Relationship)

4.3 การวิเคราะห์เนื้อหาหลัก(Analysis of Organization Principles)

จุดอ่อนในการกำหนดจุดมุ่งหมายในระดับวิเคราะห์แต่พลาดที่จะตรวจสอบออกมา คือ ผู้สอนและผู้เรียนจุดวิเคราะห์หน่วยย่อยจนเกินกว่าที่หาความหมายออกมาได้ หรือจนเกินกว่าที่จะระบุความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยได้

5. การสังเคราะห์(Synthesis)

การสังเคราะห์ในที่นี้คือการรวมหน่วยย่อยเข้าด้วยกัน กลายเป็นสิ่งใหม่ 1 อัน เป็นการผสมผสานส่วนย่อยจนได้สิ่งใหม่ที่ไม่ใช่การรวมแต่เพียงอย่างเดียวหากแต่เป็นสิ่งใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างจากส่วนย่อยที่นำมารวมระดับความเข้าใจการประยุกต์และการวิเคราะห์เป็นเพียงการนำส่วนย่อยมาพิจารณาหาความหมายแต่การสังเคราะห์ต้องอาศัยความสามารถที่มากกว่าโดยการผสมกับความคิดริเริ่มของผู้สังเคราะห์ การสังเคราะห์มี 3 ประเภท

5.1 สังเคราะห์ให้ได้ผลเฉพาะเรื่อง (Production of a Unique Communication) เช่น ความสามารถในการแต่งกลอน ความสามารถในการนำคำต่างๆ (หน่วยย่อย) มาประมวลเข้าด้วยกันจนเป็นเรื่องที่น่าอ่าน ให้สาระแก่ผู้อ่าน เป็นต้น

5.2 สังเคราะห์ให้ได้แผนงานหรือแผนปฏิบัติการ(Production of a Plan or Proposed Set of Operations)เช่นการรวบรวมความต้องการปัญหาของคนในชนบท นำมาประมวลเขียนเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อสนองความต้องการดังกล่าวเป็นต้น

5.3 สังเคราะห์ให้ได้ระบับนามธรรมที่สูงขึ้น(Derivation of a Set of Abstract Relations) เช่น ความสามารถในการสร้างสมมุติฐานที่เหมาะสมกับปัจจัยและเงื่อนไข หรือความสามารถในการสร้างทฤษฎีการเรียนรู้โดยอาศัยข้อมูลในห้องเรียน เป็นต้น

6. การประเมิน(Evaluation)

การประเมินในที่นี้ หมายถึง การตัดสินเกี่ยวกับคุณค่าของความคิด งานคำตชบ วิธีการ เนื้อหา ฯลฯ การประเมินเกี่ยวข้องกับเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อระบุความถูกต้อง ประสิทธิภาพ ประหยัด ความพึงพอใจ การตัดสินนี้อาจทำในเชิงตัวเลขหรือเชิงบรรยายก็ได้ และเกณฑ์ก็อาจกำหนดโดยผู้สอน ผู้เรียน หรือผู้อื่นก็ได้

การประเมินเป็นขั้นสุดท้ายของพุทธิปริเขต เพราะต้องอาศัยความสามารถในระดับต้นๆ เช่น ความรู้ ความเข้าใจ การประยุกต์ การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ และเพิ่มเกณฑ์เข้ามา การประเมินนอกจากจะเป็นระดับสุดท้ายของพุทธิปริเขตแล้วยังเกี่ยวข้องกับจิตตปริเขต (Affective Domain)ด้วย การที่ผู้สอนสามารถสอนจนถึงขั้นผู้เรียนสามารถประเมินออกมาได้ ผู้เรียนจะเกิดพฤติกรรมอื่นตามมาคือความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งใหม่

การประเมินในที่นี้จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

6.1 การประเมินที่อิงเกณฑ์ภายใน(Judgments in Terms of Internal Evidence) เกณฑ์ในที่นี้ หมายถึง ความถูกต้อง ความสอดคล้องภายใน ซึ่งเป็นการพิจารณาตัดสิน กระบวนการก่อนที่งานนั้นจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง เช่น การบ่งชี้ถึงความถูกต้องของข้อโต้แย้งอย่างมีเหตุผล

6.2 การประเมินที่อิงเกณฑ์ภายนอก(Judgments in Terms External Evidence) เกณฑ์ภายนอกในที่นี้ หมายถึง ประสิทธิภาพ ความประหยัด ประโยชน์ เป็นการพิจารณาตัดสินเมื่องานนั้นสำเร็จลุล่วงแล้ว เช่น การเปรียบเทียบ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมบางอย่าง

จุดมุ่งหมายที่เน้นการพัฒนาจิตใจ

ปริเขต (Domain) หนึ่งในสารบบจำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (Taxonomy of Educational Objective) คือ จิตตปริเขต(Affective Domain) ซึ่งเสนอโดย เดวิด อาร์ ครัทธอล และคณะ (อ้างถึงใน อุทุมพร จามรมาน, 2531)

จุดมุ่งหมายนี้เน้นการพัฒนาจิตใจของผู้เรียน จำแนกออกเป็นชั้นต่าง ๆ 5 ชั้น เรียงลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุดดังนี้

1. การรับรู้ (การตั้งใจรับ) (Receiving) ได้แก่ชั้นย่อย ๆ คือ
 - 1.1 ความรู้ตัว
 - 1.2 ความตั้งใจรับรู้
 - 1.3 ความตั้งใจที่ถูกควบคุมหรือถูกเลือก
2. การตอบสนอง (Responding) ได้แก่ชั้นย่อย ๆ คือ
 - 2.1 การยินยอมในการตอบสนอง
 - 2.2 ความตั้งใจที่จะตอบสนอง
 - 2.3 ความพึงพอใจในการตอบสนอง
3. การให้คุณค่า (Valuing) ได้แก่ชั้นย่อย ๆ คือ
 - 3.1 การยอมรับคุณค่า
 - 3.2 ความพึงพอใจในการเลือกคุณค่าบางอย่าง
 - 3.3 การยอมรับ (ความแน่ใจ) คุณค่า
4. การจัดระบบ (Organization) ได้แก่ชั้นย่อย ๆ คือ
 - 4.1 การสร้างมโนทัศน์ของคุณค่า
 - 4.2 การจัดเรียงเรียงระบบคุณค่า
5. การสร้างลักษณะพิเศษโดยคุณค่าเดี่ยวหรือคุณค่าซับซ้อน (Characterization by a Value or value complex) ได้แก่ชั้นย่อย ๆ คือ
 - 5.1 ชุดสรุปอ้างอิง
 - 5.2 การสร้างบุคลิก

รายละเอียดของจิตตปริตเขต

1. การรับ (Receiving Attending) การรับในที่นี้มี 3 ระดับ คือ
 - 1.1 การแสดงอาการรู้ตัว (Awareness)
 - 1.2 การแสดงอาการตั้งใจ (Willingness to Receive)
 - 1.3 การเลือกแสดงอาการตั้งใจ (Controlled or Selected Attention)
2. การตอบสนอง (Responding)

การตอบสนองต่อสิ่งเร้ามี 3 ระดับ คือ

2.1 การตอบสนองโดยยินยอม (Acquiescence in Responding) เช่น
อาการที่แสดงออกซึ่งการเชื่อฟัง

2.2 การแสดงความตั้งใจที่จะตอบสนอง (Willingness to Respond) เช่น
แสดงอาการเต็มใจ สม่ครใจ

2.3 การแสดงความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response)

3. การให้คุณค่า (Valuing)

การให้คุณค่าโดยตัวผู้เรียนเองมี 3 ระดับ คือ

3.1 การยอมรับคุณค่า (Acceptance of a Value) โดยการแสดงพฤติกรรมที่
สม่ำเสมอ

3.2 ความพึงพอใจที่จะเลือกคุณค่าบางอย่าง (Preference for a Value) ระดับ
นี้มุ่งถึงการแสดงตัวอย่างเปิดเผยว่าตนเองมีคุณค่าอะไรบ้าง

3.3 การยอมรับ (Commitment) ระดับนี้เป็นที่ความเชื่อและการแสดงออก
อย่างแน่นอน

4. การจัดระบบ (Organization) เมื่อมีผู้เรียนเกิดคุณค่าหลายอย่างในตัวเอง เขาจะ
จัดระบบคุณค่าต่าง ๆ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า และจำแนกจุดร่วมจุดแตกต่าง
ระหว่างคุณค่า จุดมุ่งหมายข้อนี้มี 2 ระดับ คือ

4.1 การสร้างมโนทัศน์ของคุณค่า (Conceptualization of a Value) เป็นการ
สร้างภาพพจน์ในเชิงนามธรรมของคุณค่าต่าง ๆ

4.2 การจัดเรียงเรียงคุณค่าให้เป็นระบบ (Organization Of a Value System)
เป็นการนำคุณค่าต่าง ๆ มาจัดเรียงลำดับตามความสัมพันธ์

5. การสร้างลักษณะตามคุณค่า (Characterization by a Value Complex)

เมื่อมีผู้เรียนเกิดระบบของคุณค่าบางอย่างแล้ว เขาจะแสดงพฤติกรรมที่แสดงลักษณะดัง
กล่าวออกมา การสร้างลักษณะมี 2 ระดับ คือ

5.1 ลักษณะที่สอดคล้องฝังแน่น (Generalized Set)

5.2 การสร้างบุคลิก (Characterization)

เป็นการรวมความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมไว้ในตัวผู้เรียนและแสดงออกมาในรูปของบุคลิกภาพ

จุดมุ่งหมายที่เน้นการพัฒนาทักษะ

ปริเขต (Domain) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้คือ พลังทักษะปริเขต (Psychomotor Domain) ซึ่งมี 7 ชั้น คือ

1. การรับรู้ (perception)

ขั้นตอนของการเริ่มกิจกรรมใดก็ตาม มักเกี่ยวข้องกับการรับรู้ ซึ่งแบ่งเป็น 3 อย่างย่อย ๆ คือ

1.1 การรับรู้ความรู้สึก (Sensory Stimulation) เป็นการกระตุ้นต่อไสตประสาท ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง คือ

1.1.1 ทางหู การได้ยิน

1.1.2 ทางตา การเห็นภาพ หรือเกิดภาพในสมอง

1.1.3 ทางมือ จากการสัมผัส

1.1.4 ทางลิ้น การกระตุ้นให้ได้รส

1.1.5 ทางจมูก การกระตุ้นให้ได้กลิ่น

1.1.6 ทางกล้ามเนื้อ การกระตุ้นที่กล้ามเนื้อ เอ็น ข้อต่อ

1.2 ทางเลือกตัวนะ (Cue Selection) เป็นการตัดสินใจว่าจะเลือกสิ่งเร้าใดที่ตน จะตอบสนอง

1.3 การแปลความหมาย (Translation) เป็นการแปลความเกี่ยวข้องสิ่งเร้า และแสดงอาการตอบสนองออกมา

2. การเตรียมพร้อม (Set)

เป็นการปรับตัวทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสมองให้พร้อมที่จะทำการอย่างใด อย่างหนึ่ง

2.1 การพร้อมทางสมอง เป็นการพร้อมในเชิงความคิดที่ต้องมีมาก่อนอาศัย ความรู้ที่มีมาก่อนประกอบด้วย

2.2 การพร้อมทางร่างกาย เป็นการจัดทำของร่างกายให้พร้อม

2.3 การพร้อมทางอารมณ์ เป็นการปรับทัศนคติให้เกิดความตั้งใจตอบสนอง

3. การตอบสนองตามแนวทางที่ให้ (Guided Response) ได้แก่

3.1 การเลียนแบบ เป็นการตอบสนองตามแบบที่ให้ เช่น การแสดงให้ดู แล้วให้ทำตาม

3.2 การลองผิดลองถูก เป็นความพยายามที่จะตอบสนองในรูปแบบต่าง ๆ

4. กลไก (Mechanism)

การสร้างระบบ วิธีการ จากประสบการณ์ ความรู้ที่สะสมไว้แล้วแสดงการตอบสนองอย่างมีความเชื่อมั่น

5. การตอบสนองที่ซับซ้อน (Complex Over Response)

การตอบสนองนี้ในระดับนี้ต้องมีทักษะ มีการกระทำที่มีประสิทธิภาพ จำแนกได้ 2 แบบ คือ

5.1 การตอบสนองโดยไม่ตั้งใจ เป็นการตอบสนองอย่างเด็ดเดี่ยว

5.2 การตอบสนองแบบอัตโนมัติ เป็นการตอบสนองที่ประสานระหว่างพลังงานในทักษะและกล้ามเนื้อ

6. การดัดแปลงให้เหมาะสม (Adaptation)

เป็นการเปลี่ยนกิจกรรมทางมอเตอร์ในสมองให้สอดคล้องกับความต้องการในปัญหาแบบใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการทางกาย

7. การริเริ่มสิ่งใหม่ (Origination)

เป็นการหาวิธีการแบบใหม่มาจัดกระทำกับวัตถุประสงค์ โดยไม่เคยทำมาก่อน

สรุป

แม้ว่าจุดมุ่งหมายทางการศึกษาจะมีด้วยกัน 3 ด้าน แต่ละด้านก็มีระดับของความยากง่ายในการทำให้บรรลุผลแตกต่างกัน จุดมุ่งหมายทั้ง 3 ด้าน นี้ มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน การเน้นจุดมุ่งหมายด้านใดด้านหนึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียต่อพัฒนาการด้านอื่นของผู้เรียน

ปัจจุบันการเรียนการสอนในห้องเรียนเน้นเฉพาะพัฒนาการด้านสมอง หย่อนพัฒนาการด้านจิตใจและด้านทักษะ ทั้งนี้เพราะตัวครูเอง ยังมีได้เป็นผู้บรรลุจุดมุ่งหมายด้านจิตใจและด้านทักษะ ทำให้การเรียนการสอนมีแต่พัฒนาการด้านสมองแม้แต่ด้านสมองเองการเรียนการสอนยัง

บรรลุเพียงระดับหนึ่งคือ ความรู้ความจำเท่านั้น นี่คือจุดอ่อนของการศึกษาในบ้านเรา (อุทุมพร จามรมาน, 2531) ดังนั้นจึงสมควรที่จะทำความเข้าใจและนำเสนอคิด วิธีการที่มีความสอดคล้อง และมีความเหมาะสม และลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง เพื่อการศึกษาจะได้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้

2.2 หลักสูตร

หลักสูตร ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเรื่องการจัดการสอนในห้องเรียน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีในห้องเรียนเท่านั้น แต่หมายถึงการจัดให้ผู้เรียนหรือเด็ก เกิดการเรียนรู้ (learning) จัดให้มีประสบการณ์ (Experience) และจัดให้มีสิ่งที่เป็นขั้นพื้นฐานสำหรับประสบการณ์และการเรียนรู้ของเด็กตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรให้ครบถ้วน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนทั้งคน ให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

หลักสูตรในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการเรียนหนังสือ ไม่ใช่หมายถึงการจัดการเรียนการสอนตามที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องการ หลักสูตรไม่ใช่การสอนอย่างที่โรงเรียนต้องการ อย่างที่ครูอยากสอน หรือตามที่ครูคิดว่าสอนหรือสอนตามที่ครูเคยเรียนมา แต่เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่พัฒนาให้เกิดความเป็นคน (Manhood) ที่สมบูรณ์ในตัวเด็ก หรือในตัวผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีสมบูรณ์ ทำให้สังคมได้พลเมืองดี (Good Citizen) ตามที่สังคมต้องการ

หลักสูตรเป็นแผนที่ทำงาน ในการสร้างคนให้เป็นคนที่ถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์ สำหรับโรงเรียนแต่ละระดับ ซึ่งเป็นกระบวนการของการพัฒนาคนที่เป็นไปตามลำดับขั้น ตามระดับการศึกษา และเป็นไปตามขอบเขตของหลักสูตร ในการพัฒนาด้านความรู้ สติปัญญา ด้านร่างกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ ทางสังคม และการมีความสามารถในการดำรงชีพที่เหมาะสมที่ระดับโรงเรียนนั้น หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา ซึ่งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจน ก่อนที่จะนำไปใช้ในการจัดการศึกษาในระดับที่รับผิดชอบ และจะต้องดำเนินการให้สอดคล้อง กับหลักสูตร จุดหมาย โครงสร้างและแนวดำเนินการตามที่หลักสูตรนั้น ๆ ได้ กำหนดไว้

ความหมายของหลักสูตร

เมื่อพิจารณาว่าหลักสูตรคือ อะไร ปรากฏว่าได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรที่คล้าย ๆ กัน และที่ช่วยให้เข้าใจตรงกันได้ง่ายขึ้น เช่น Good (1945 : 149) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้ คือ

1. หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาการที่จัดไว้เป็นระบบ ให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อให้จบชั้นหรือรับประกาศนียบัตร ในหมวดวิชาที่สำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลานามัย หลักสูตรศิลปศึกษา เป็นต้น

2. หลักสูตร คือ แผนหรือร่างของเนื้อหาหรือ สิ่งเฉพาะที่จะสอนซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีความรู้จนจบชั้น หรือได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้สามารถเข้าเรียนต่อ ตามความหมายในข้อนี้หมายถึงหลักสูตรจะรวมวิชาเข้าด้วยกัน และ

3. หลักสูตรคือ กลุ่มวิชาหรือการจัดประสบการณ์ที่กำหนดให้ซึ่งนักเรียนได้เล่าเรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียนหรือสถานศึกษา ตามความหมายข้อนี้หมายถึง หลักสูตรจะประกอบด้วยเนื้อหาวิชาส่วนหนึ่ง และการจัดประสบการณ์ให้อีกส่วนหนึ่ง

Robbit (1918 : 4) ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตรหมายถึงรายการของสิ่งที่เด็กหรือเยาวชนต้องปฏิบัติและมีประสบการณ์ เพื่อความสามารถในการดำรงชีวิตได้ดีในวัยผู้ใหญ่

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ 2521 : 1) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง ข้อกำหนดว่าด้วย จุดหมาย แนวทาง วิธีการและเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรม ตามที่ในจุดหมายของการศึกษา ส่วน Taba (1978 : 12) ก็ได้ระบุไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนและครูผู้สอนจัดขึ้น เพื่อให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

หลักสูตร จึงเป็นสิ่งที่ผู้เรียนพึงได้รับและได้เรียนรู้ จากการจัดมวลประสบการณ์และแผนการเรียนการสอนที่ให้แก่ผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้บรรลุผลก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา มุ่งที่จะฝึกฝนอบรมผู้เรียน ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และพัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิต เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพในอนาคต

ในเรื่องหลักสูตรนี้ อุทัย บุญประเสริฐ(2531 : 179) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นธงชัยในการจัดการการศึกษาของโรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นแผนแม่บทกำกับการทำงานทุกด้านของโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ปรียาพร วงศ์อชฺฐโรจน์ (2535 : 38-39) ที่ให้แนวคิดไว้ว่า หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจ ของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ทำให้การศึกษามีประสิทธิผลตามเป้าหมาย และหลักสูตรเปรียบเหมือนแบบแปลนสำหรับการจัดการเรียนการสอน

หลักสูตรนั้นจะสัมพันธ์กับการเรียนการสอนโดยตรงจะแสดงให้เห็นว่า วัตถุประสงค์ของการสอนที่ต้องการมีอะไรบ้าง จะสอนอย่างไร จะเตรียมการสอนอย่างไรบ้าง จะใช้อะไรเป็นวัสดุ อุปกรณ์เพื่อช่วยในด้านการเรียนการสอน หลักสูตรจึงมีความสำคัญ เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางการศึกษาที่ต้องการเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของครู ในการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ให้ได้มีความรู้ มีทักษะ มีคุณลักษณะตามที่หลักสูตรแต่ละระดับนั้นได้กำหนดไว้

หลักสูตรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการจัดการเรียนการสอน ถ้าผู้บริหารและครูมีความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรเป็นอย่างดี จะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดี ทั้งแก่ตัวผู้เรียนและช่วยให้ครูได้มีทิศที่แน่ชัดในการนำหลักสูตรไปใช้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ในการนำหลักสูตรไปใช้นั้น มีทั้งแนวคิด หลักการและแนวปฏิบัติของนักวิชาการหลายท่าน และของหลายหน่วยงานที่ดูแลจัดการศึกษาซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างหลากหลาย และแตกต่างกันในหลายประการด้วยกัน ซึ่งในที่นี้จะขอกกล่าวโดยสรุปว่า การนำหลักสูตรไปใช้นั้น จะรวมถึงกิจกรรมสำคัญ ๆ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียนเพื่อประโยชน์ในการใช้หลักสูตรให้บรรลุผลตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตร
3. การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักการ จุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของการเรียนรู้ สอดคล้องกับโครงสร้างและแนวดำเนินการของหลักสูตร

หากทางโรงเรียนจัดการศึกษาโดยยึดหลักสูตรเป็นแกนกลางอย่างแท้จริง ใช้หลักสูตรเป็นแกนกลาง เป็นหลักกำกับแนวทางในการบริหารจัดการศึกษา ใช้หลักสูตรเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างแท้จริงแล้ว ผลดีย่อมเกิดขึ้น ทั้งต่อตัวเด็กเอง ต่อครอบครัว และชุมชน การจัดการศึกษาก็จะบรรลุผลตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรดังที่คาดหวังไว้ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2528: 73) การจัดการศึกษาที่จะบรรลุจุดหมายปลายทางที่ต้องการได้อย่างแท้จริง จะต้องอาศัยหลักสูตรเป็นเครื่องชี้หน้าที่สำคัญที่สุด จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารวิชาการของโรงเรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร

เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในคำว่าหลักสูตร ในความหมายของหลักสูตรที่จะต้องใช้กันจริง ๆ ที่ระดับโรงเรียน สิ่งนี้ต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตรที่โรงเรียนใช้อยู่ในขณะนั้น ไม่ว่าจะหลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรกลาง ซึ่งเป็นหลักสูตรที่บังคับใช้ทั้งระบบ หรือเป็นหลักสูตรที่โรงเรียนสร้างขึ้น หรือพัฒนาขึ้นเองก็ตาม

ในระบบการศึกษาในสังคมที่ก้าวหน้าและในโรงเรียนที่ก้าวหน้านั้น ในแต่ละโรงเรียนสามารถสร้างหลักสูตรของตนเองขึ้นใช้ได้ ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวยังไม่ค่อยชัดเจนนักในประเทศไทยเรา ถึงแม้จะมีการเคลื่อนไหวในเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น ตามแนวทางของกรมศึกษา และมีการเรียกร้องในเรื่องการทำหลักสูตรเองมากขึ้นก็ตาม

หลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในระบบโรงเรียนไทย เรื่องสำคัญ ๆ ในหลักสูตรที่โรงเรียนใช้อยู่ นั้น เมื่อวิเคราะห์แยกเป็นส่วน ๆ จะปรากฏว่ามีส่วนที่สำคัญอยู่ 4 เรื่องด้วยกันคือ เรื่องความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และภาวะสุขภาพ ดังแผนภาพแสดงโครงสร้างพื้นฐานของหลักสูตรต่อไปนี้

ความรู้ ทักษะ / ความสามารถในการปฏิบัติ
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามจุด หมายของหลักสูตร
ภาวะสุขภาพ

สิ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยหลักการทางการศึกษา เพื่อใช้เป็นแผนที่ทำงานในการพัฒนาคนตามระบบโรงเรียนนั้น เป็นการพัฒนาคนในแต่ละระดับในเรื่อง 1. ความรู้ 2. ทักษะ หรือความสามารถในการปฏิบัติขั้นพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามจุดหมายของหลักสูตร และ 4. เรื่องภาวะสุขภาพ

มีใช้เรื่องของวิชาวิทยาศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาอังกฤษ หรือวิชาในวินิชานี้ ดังเช่นที่ผู้ซึ่งไม่เคยมีความรู้ในสาขาครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์กล่าวขวัญถึง หรือเป็นดังเช่นที่ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจกัน หรือที่ได้ยินกล่าวถึงกันบ่อย ๆ ในสังคมทั่วไป

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนทุกคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์นั้น แปรไปตามระดับของหลักสูตรที่ใช้ ส่วนที่แปรผันก็คือ รายละเอียดประกอบโดยเฉพาะในเรื่องความรู้ ทักษะหรือความสามารถในการปฏิบัติ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และภาวะสุขภาพ

จากเรื่องที่สำคัญ ๆ ดังกล่าวในแต่ละหลักสูตร จะเห็นได้ว่า เมื่อเป็นหลักสูตรในระดับต้นในขั้นต้น เรื่องความรู้ – ทักษะ – คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร – และเรื่องภาวะสุขภาพ จะผูกพันกับพื้นฐานชีวิต และการเตรียมพื้นฐานสำหรับการพัฒนาในระดับสูงต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่เหมาะสม เหมาะสมกับสภาพของตัวเด็กหรือตัวผู้เรียน สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาการในชีวิต (Developmental Process) สอดคล้องกับระดับและความสามารถในการเรียนรู้ (Learning Ability) และสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาการในการเรียนรู้ (Learning Process) ที่เหมาะสมกับตัวผู้เรียน ตามหลักการด้านศึกษาศาสตร์

เมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้น ระดับความรู้ ประเภทของความรู้ทักษะหรือความสามารถ เฉพาะด้าน คุณลักษณะที่พึงปลูกฝังให้เกิดขึ้น หรือให้สั่งสมเพิ่มพูนขึ้น ตลอดจนสภาวะด้านสุขภาพอนามัย ก็จะไม่แปรเปลี่ยนไปตามระดับขั้นต่อ ๆ กันไป จนถึงการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งจะมีลักษณะการจัดการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากขั้นต้นดังกล่าว

ด้วยการพิจารณาในลักษณะดังกล่าว ผู้บริหารโรงเรียนก็จะเห็นถึงความแตกต่างของภาพที่สมบูรณ์ ระหว่างการศึกษาในระดับประถมศึกษา กับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เห็นถึงลักษณะที่แตกต่างในการ

ศึกษาในระดับอาชีวศึกษาและในหลักสูตรเฉพาะ ตลอดจนในหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาหรือระดับมหาวิทยาลัยและหลักสูตรเฉพาะอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้โดยง่าย ถึงจุดเน้นที่แตกต่างกันในแต่ละหลักสูตร ในแต่ละระดับ จะเห็นได้ง่ายขึ้นว่า การบริหารการจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลสอดคล้องตามที่หลักสูตรแต่ละระดับ กำหนดไว้ นั้น จะต้องทำอย่างไร ควรกำหนดแนวทางกำกับ ควรดูแลการปฏิบัติของบุคลากรที่รับหน้าที่ในส่วนต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างไร จึงจะเหมาะสม

เมื่อโรงเรียนแต่ละประเภท แต่ละระดับต้องรับบทบาทในการพัฒนาคน โดยมีหลักสูตรเป็นกรอบหรือเป็นแผนที่กำกับ ก็จะได้แยกได้ง่ายขึ้นว่าระดับแต่ละระดับของการศึกษา จะมีบทบาทในการพัฒนาคนและสร้างพื้นฐานของความเป็นคนในระดับนั้น ๆ อย่างไร มากน้อยเพียงไร จุดเน้นอยู่ที่ใด กรอบกำกับกับการทำงานของโรงเรียนคือ อะไร ถ้าจะดูความสำเร็จ (Success) หรือจะดูความล้มเหลว (Failure) ในการทำงานของโรงเรียนนั้น จะดูได้จากอะไร ถ้าอยากจะทำรู้ว่าผลงานของโรงเรียนมีคุณภาพสูงหรือไม่ จะพิสูจน์ได้อย่างไร ชื่อเสียงที่แท้จริงของโรงเรียนน่าจะอยู่ที่ไหน เกี่ยวข้องกับหลักสูตรอย่างไร อะไรคือ "ภาพลวงตา" ต่อการพิจารณาว่าโรงเรียนใดดีหรือไม่ดีจะพิจารณาอย่างไร จะดูได้จากอะไร

การพิจารณาการจัดการศึกษาของโรงเรียน จากกรอบของหลักสูตรในลักษณะที่กล่าวนี้ จะมีส่วนช่วยให้สามารถกำหนดประเด็นการพิจารณาในการทำงานและกำหนดแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการในการทำงานที่สัมพันธ์กับหลักวิชาการในการศึกษาศาสตร์ได้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าตามความคิดนี้ หลักสูตร คือ แผนที่ครอบจักรวาลในการทำงานของโรงเรียน เป็นพิมพ์เขียว (Blueprint) ในการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษาโดยตรง

หลักสูตร ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และภาวะสุขภาพ

อุทัย บุญประเสริฐ (2540: 6-14) ได้พูดถึงเกี่ยวกับหลักสูตร ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และภาวะสุขภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

งานวิชาการของโรงเรียนที่แท้จริงนั้น มีความหมายและขอบเขตกว้างขวาง มากกว่าตัวหลักสูตรและการสอน แต่จะมีหลักสูตรเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนนั้น หลักสูตรจะเป็นตัวกำกับในเรื่องเนื้อหาความรู้ที่จะสอน ในเรื่องทักษะที่ต้องการ

ในเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตรที่ต้องทำให้เกิดขึ้น และยังคงครอบคลุมไปถึงส่วนที่ว่าด้วยสุขภาพอีกด้วย

ความรู้

งานหลักที่เราปฏิบัติกันอย่างจริงจังในโรงเรียน ที่เป็นกิจกรรมหลักของโรงเรียนนั้น จะเห็นได้ว่า ในส่วนแรกของหลักสูตร ซึ่งเป็นส่วนที่ว่าด้วย “เรื่องความรู้” นั้น วงการศึกษาและโรงเรียนโดยทั่วไปของเราู้จักกันดีมาก คู่กันเคยมาก และมีความถนัดในการปฏิบัติค่อนข้างสูงมาก และปรากฏว่าในเรื่องของความรู้ นั้น เกือบทั้งหมดหรือส่วนใหญ่แล้ว สามารถทำสำเร็จได้ภายในห้องเรียน – ในชั้นเรียน ผู้บริหารโรงเรียนและครูของเราส่วนใหญ่มีความถนัดมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี สามารถดำเนินการเรียนการสอนได้ไม่ยากนัก สามารถวัดผล วัดระดับสัมฤทธิ์ผลได้เป็นอย่างดี ทำได้จนเป็นปกติวิสัยรู้สึกว่าจะทำได้ง่ายมาก ทำได้คล่องมาก จนหลงผิด และเข้าใจกันว่า ระดับสัมฤทธิ์ผลที่วัดได้นั้น เป็นผลสำเร็จของงานวิชาการ เป็นความสำเร็จในการจัดการศึกษาของโรงเรียนกันทีเดียว ทั้ง ๆ ที่มันเป็นการวัดผลงานเพียง 1 ด้าน จากงานทั้งหมด 3-4 ด้าน ตามหลักสูตรเท่านั้น

ทักษะ หรือเรื่องความสามารถในการปฏิบัติ

ในส่วนที่สองของหลักสูตร ซึ่งเป็น “เรื่องทักษะ หรือเรื่องของความสามารถและความชำนาญในการปฏิบัติ” ในเรื่องนี้ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องที่ยังบางส่วนยังอาจดำเนินการได้ภายในห้องเรียน แต่ส่วนใหญ่อาจดำเนินการจนประสบผลได้ จากห้องปฏิบัติการจากโรงฝึกพลศึกษา จากโรงฝึกหรือศูนย์ฝึก จากศูนย์ปฏิบัติการ จากแปลงทดลอง จากสนามกีฬา ที่เวทีสำหรับการแสดง ในสระว่ายน้ำ ในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น แต่อีกส่วนหนึ่งนั้น ความรู้จากหลักวิชาการศึกษา หรือจากหลักศึกษาศาสตร์ ได้ช่วยให้เราทราบว่าจะต้องเป็นผลมาจาก “กิจกรรม” ได้มาจากกิจกรรมที่เพิ่มโอกาส ที่เสริมประสบการณ์ให้แก่เด็กหรือผู้เรียน ซึ่งเมื่อพูดถึงกิจกรรมการพัฒนามนุษย์ตามแนวทางของหลักสูตรแล้วผู้บริหารโรงเรียนยุคใหม่ คงต้องทำความเข้าใจ ถึง ความแตกต่างระหว่างกิจกรรมนักเรียนและกิจกรรมนักเรียน เสียให้ชัดเจนให้ได้ จึงจะดำเนินกิจกรรมนักเรียนได้ถูกต้องตามหลักการของหลักสูตร

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร

ส่วนที่สามของหลักสูตรซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ "คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร" นั้น เมื่อพิจารณาโดยหลักศึกษาศาสตร์แล้วแทบจะกล่าวได้ว่า ระบบการศึกษาหรือการจัดการที่เป็นระบบที่สอดคล้องกับหลักการศึกษ การดำเนินการในเรื่องดังกล่าวในโรงเรียนของเราส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่อาจเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร มีผู้บริหารโรงเรียนจำนวนไม่มากนัก ที่เข้าใจและสามารถระบุถึงคุณลักษณะตามที่หลักสูตรกำหนด ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก หรือที่ถูกต้องดูแลกำกับและจัดการให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ให้ถูกต้องตามที่หลักสูตรที่ตนใช้อยู่ได้กำหนดไว้

ส่วนใหญ่แล้วมักจะสับสนมาก และเรามักจะได้ยินแต่ที่ระบุถึงคุณลักษณะของเด็กที่ตนรับผิดชอบว่า อยากให้ได้เด็กดี อยากให้เด็กเป็นเด็กดี เป็นเด็กมีวินัย เป็นผู้มีคุณธรรมและมีค่านิยมที่ดีงาม เป็นเด็กที่น่ารัก สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นค่านิยมที่ผู้ใหญ่ถือว่าดี ที่ตัวผู้บริหารเองอยากได้ ที่สังคมทั่วไปอยากให้เป็น อยากได้ระบบมา หรือซื้อมา ซึ่งไม่ใช่ความต้องการตามคุณลักษณะที่เป็นไปตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ ตามหลักการศึกษา

เมื่อวิเคราะห์โดยหลักหรือตามหลักการศึกษ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การจัดการระบบงาน และการปฏิบัติงานของโรงเรียนในเรื่องนี้ล้มเหลว โชคดีแต่ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนส่วนใหญ่ของเรายังมีนักบริหารที่เป็นคนดี และมีครูดี ๆ อยู่ค่อนข้างมาก สิ่งที่ครูประพฤติปฏิบัติ เน้นย้ำในการสอนในการฝึกฝนอบรมเด็กนั้น ล้วนเป็นคุณค่าที่ดี เป็นสิ่งที่ดีที่มีประจำอยู่ในตัวของครูโดยตรง ซึ่งบังเอิญสอดคล้องกับคุณลักษณะบางอย่างตามที่หลักสูตรต้องการ สิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนและสังคมทั่วไปอยากให้มี อยากให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ส่วนใหญ่ก็สอดคล้องกับคุณลักษณะที่ต้องการ ตามที่หลักสูตรกำหนด อาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้เป็นผลมาจากการทำงานอย่างเป็นระบบ ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะครูตั้งใจจะเป็นไปตามหลักสูตร มิได้เป็นไปตามหลักการศึกษ และการใช้หลักสูตร

สิ่งที่ยังคงเกิดขึ้นในตัวเด็ก น่าจะกล่าวได้ว่าไม่ได้เกิดขึ้นเพราะครูทำงานอย่างเป็นระบบ แต่เป็นผลมาจากความดีในตัวครูมากกว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวเด็ก ที่ครูดูแล เกิดขึ้นจากการปฏิบัติความดีแบบอัตโนมัติของครู เกิดขึ้นจากการที่ครูได้รับและสั่งสมวัฒนธรรมและแบบแผนอันดีงามจากอดีตด้วยจิตใจที่ดีงามจึงมุ่งถ่ายทอดส่งต่อโดยอัตโนมัติ แต่ครูยุคใหม่จะมีคุณ

ลักษณะดังกล่าวแฝงอยู่ในตัวมากน้อยเพียงใด เป็นที่น่าสงสัย ดังนั้นจึงไม่ควรแปลกใจว่า ทำไมเด็กในยุคใหม่จึงมีสิ่งที่ไม่ค่อยถูกใจคนรุ่นผู้ใหญ่สัก คงจะเป็นเพราะผู้ใหญ่คาดหวังแบบผิด ๆ เพราะความไม่เข้าใจถึงระบบการพัฒนาคนของโรงเรียน ไม่รู้ถึงคุณลักษณะตามความคาดหวังที่ระบุไว้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นการเตรียมชีวิตสำหรับสังคมในอนาคต หรืออาจเป็นเพราะเราไม่ได้จัดการให้มีการเสริมสร้างให้สิ่งสมสิ่งทีควรจะมี ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ดูเหมือนว่าจะจะเป็นเพราะว่าเราไม่ได้จัดการให้ถูกต้องนั่นเอง และดูเหมือนว่าผู้บริหาร ผู้ดูแลกำกับกับการดำเนินงานในโรงเรียน ไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่า การทำงานในเรื่องนี้จะเป็นระบบนั้นจะต้องเสริมสร้างจะต้องสิ่งสมอะไรบ้างในตัวเด็ก จึงจะเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนด

ในการจัดการให้ส่วนที่สามของหลักสูตรให้บรรลุผล ผู้บริหาร หรือผู้ที่เป็นนักจัดการในโรงเรียนจะต้องพิจารณาหลักสูตรและกำหนดให้แน่ชัดให้ได้ว่า หลักสูตรได้กำหนดเรื่องนี้ ในแต่ละระดับการศึกษาที่ตนรับผิดชอบไว้อย่างไร แล้วจัดระบบดำเนินการให้บรรลุผลตามนั้น มากกว่าทำตามที่ตนเอง หรือที่โรงเรียนหรือที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องการ ต้องไม่ลืมว่าส่วนนี้เป็นการเตรียมการสำหรับคนที่ต้องใช้ชีวิตในอนาคตเป็นหลักสำคัญ ส่วนจัดอะไร อย่างไร มากน้อยเพียงใดนั้น ต้องยึดหลักสูตรเป็นหลัก

ระบบหลักของการทำงาน ในเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร ส่วนนี้เน้น ต้องอาศัย "กิจกรรม" เป็นหลัก ใช้แต่การเรียนการสอนแบบในห้องเรียนจะไม่บรรลุผล กิจกรรม คือ คำตอบที่สำคัญสำหรับการเสริมสร้างและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดหมายของหลักสูตร ทำสิ่งที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็กหรือในตัวผู้เรียน ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจในบทบาท ความหมายและขอบข่ายของคำว่า "กิจกรรม" ที่เป็นไปตามหลักการทางการศึกษาให้ดี จึงจะเห็นได้ชัดเจนว่า ทำไมกิจกรรม ศิลปะดนตรี การกีฬา วาดศิลป์และการแสดง จึงเป็นสิ่งที่มีความค่าความเป็นคนที่สมบูรณ์ ต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของตัวผู้เรียน หรือของเด็กโดยตรง

ภาวะสุขภาพ

ในส่วนที่สี่ของหลักสูตรซึ่งเป็น "เรื่องภาวะสุขภาพ" นั้น ถ้าพิจารณาจากหลักสูตรการศึกษาในระดับต้น หรือในระดับประถมศึกษา จะเห็นได้ว่า เรื่องทางด้านร่างกายจะค่อนข้างชัดเจน คงจะเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ไม่ยากนักว่าทำไมโรงเรียนจึงต้องสอนและให้เด็กเกิดการเรียนรู้

(Learning) ในเรื่องความสะอาด ต้องสอนเด็กให้รับประทานผักและผลไม้ สอนให้รับประทาน อาหารให้ครบทุกหมู่และเพียงพอ สอนให้แปรงฟันให้ถูกวิธี จัดให้ได้เล่นและออกกำลังกายอย่าง สม่าเสมอ และสั่งสมให้เป็นอุปนิสัยประจำตัว ให้รู้จักพักผ่อนให้เพียงพอ ให้รู้จักโรคภัยไข้เจ็บและ วิธีป้องกัน ให้รู้จักการรักษาสุขภาพของตนเองเป็นหลักสำคัญ ให้เล่นกีฬาเพื่อสุขภาพและพัฒนา ตนเอง ไม่ใช่จัดการให้เป็นนักกีฬาเสียตั้งแต่เด็ก

เรื่องภาวะสุขภาพนั้น เมื่อก้าวสู่ระดับสูง ก็จะเน้นเรื่องทางจิตใจและทางสังคมมากยิ่งขึ้น ถึงกระนั้นก็ตาม ส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางร่างกายก็ได้ลดลงแต่แปลงรูปไปเกี่ยวข้องกับ การดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น

การดำเนินงานในส่วนที่ว่าด้วยภาวะสุขภาพนี้ ถ้าโรงเรียนดำเนินการผิดพลาด หรือไม่ได้ ดำเนินการตามที่ควรจะเป็นแล้ว จะพบว่าเด็กหรือผู้เรียนที่ผ่านหลักสูตรไปแล้ว จะมีความรู้เรื่อง สุขภาพเป็นอย่างดี มีความรู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ รู้เรื่องการออกกำลังกาย มีความรู้เรื่องการพักผ่อน เรื่องอาหารรู้ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและอนามัยเป็นอย่างดี สอบแล้วทำคะแนนได้สูง แต่ ไม่มีสุขนิสัยในชีวิตประจำวัน ขาดประสิทธิภาพในการควบคุมการปฏิบัติทั้งด้านร่างกายทางจิต ใจและอารมณ์ อาจมีปัญหาทางจิตใจและบุคลิกภาพได้มาก มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ง่าย วิชา พลศึกษา แทนที่จะมีประโยชน์ต่อสุขภาพและสุขนิสัย ต่อการดูแลสุขภาพอนามัย ก็จะหันไปเน้น แข่งกีฬาศาสตร์แทน จะมีการแข่งขันกันแบบให้มีผู้ชนะคนเดียว มีการให้เกียรติแต่กับผู้ชนะเท่า นั้น ส่วนผู้แพ้จะถูกทอดทิ้ง ดังตัวอย่างที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง คือ การจัดการแข่งขันกีฬาใน ระดับชั้นอนุบาล ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่ถูกต้องตามหลักการศึกษา จะเห็นได้ว่า พลศึกษา - สุขศึกษา - ศิลปะ - ดนตรี จะไม่สนใจโดยตรง ไม่มีศูนย์รวมหรือจุดมุ่งเน้นอยู่ที่ การพัฒนาบุคลิกภาพของ เด็กหรือผู้เรียน

สรุป

จากทัศนะดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า หลักสูตรเป็นกรอบกำกับสำหรับการปฏิบัติงานพื้น ฐานของโรงเรียน ผลงานที่ได้จากการปฏิบัติตามหลักสูตรก็จะเป็นเครื่องพิสูจน์ความสำเร็จ หรือ ความล้มเหลวของโรงเรียนเช่นเดียวกับที่ "กำไร" เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของ การบริหารธุรกิจ ถ้าโรงเรียนใด ได้ผลงานที่สอดคล้องกับที่ระบุไว้ในหลักสูตร ในระดับที่มีคุณ ภาพสูงเพียงใด โรงเรียนนั้นก็น่าที่จะได้รับการยกย่อง น่าจะได้การให้เกียรติ น่าจะเป็นที่นิยม ใน

ฐานะที่เป็น โรงเรียนชั้นดี ชนิดดี ในฐานะที่เป็นองค์การทางการศึกษา ที่ประสบความสำเร็จใน การทำงานตามภารกิจในการพัฒนาคนที่โรงเรียนนั้นรับผิดชอบอยู่ ในการสร้างคนให้เป็นคนที่ สมบูรณ์

2.3 บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครู

บทบาท (Role) หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความรับผิดชอบและพฤติ กรรมดังกล่าวย่อมมีส่วนผูกพันกับตำแหน่งหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและความคิดหรือสิ่งคมที่เห็นว่า บุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งนั้น ๆ พึงกระทำ (อุรวารวรรณ เอื้อประเสริฐ, 2535)

หน้าที่ (Duty) หมายถึง กิจที่จะต้องกระทำ หรือกิจที่พึงกระทำอาจจะเป็นการทำตาม กฎหมาย จริยธรรม สำนัญสำนักหรือข้อตกลงใดๆ ก็ได้ (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2540)

ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของครู หมายถึง พฤติกรรมของครู ที่ต้องแสดงออกให้เหมาะสม กับตำแหน่งหน้าที่การงาน โดยมีขอบเขตของการกระทำตามกฎหมายตามที่สังคมคาดหวัง และ จากสำัญสำนักของเราเอง เนื่องจากครูเป็นผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนในทุก ๆ ด้าน ทั้ง ยังเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม เช่นเดียวกับคนดีทั่ว ๆ ไป จึงมีผู้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของครูไว้ หลายลักษณะอาจพิจารณาในแง่ของภาระหน้าที่ตามกฎหมาย หรือภาระหน้าที่ตามที่สังคมคาด หวัง หรืออาจพิจารณาบทบาทหน้าที่ของครูครอบคลุมหมดทุก ๆ ด้าน ดังนี้

ลักษณะและบทบาทของครูที่พึงประสงค์จากแนวทางปฏิรูปการฝึกหัดครูไทย พ.ศ. 2524 ได้กำหนดดังนี้

1. บทบาททั่วไป

1. รักการอ่าน รักการศึกษาค้นคว้า ปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีความ มั่นใจ และศรัทธาในอาชีพครู
2. มีความคิดเป็นของตนเอง กล้าแสดงออก เพื่อเผยแพร่ความคิดเห็น หรือ ความรู้ใหม่ ๆ ต่อสาธารณชน หรือเพื่อพัฒนาวิชาชีพของตนโดยบริสุทธิ์ใจ
3. ประพฤติและวางตนอยู่ในกรอบศีลธรรมจรรยาอันเป็นบรรทัดฐานที่ยอมรับ กันทั่วไปในชุมชน

4. ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพพอสมควรแก่อัตภาพ มานะบากบั่น
มัธยัสถ์อดออม ไม่เห็นแก่ความเจริญทางวัตถุเกินกว่าคุณธรรมและจริยธรรม

2. บทบาทต่อนักเรียน

1. เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้บอก ผู้แสดงนำเสียทุกกรณีในการเรียนมา
เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม สนับสนุนให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้เป็นผู้ช่วยและผู้แนะนำให้นักเรียนมีหลัก รู้จักวิธีที่จะศึกษาค้นคว้า และเลือกทางของตนเองได้ โดย
ไม่มีการบังคับให้เชื่อตามครู เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอิสระอย่างมีเหตุผล

2. ฝึกนักเรียนให้มีความสามารถในการทำงานรวมกลุ่ม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์
อดทนต่อการถูกวิจารณ์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความอดกลั้น มีวินัยในตนเอง
สำนึกในสิทธิของตนเองและผู้อื่น เคารพกฎของสังคมในการอยู่ร่วมกัน รู้จักใช้สิทธิของตนเอง
และผู้อื่น เคารพกฎของสังคมในการอยู่ร่วมกัน รู้จักใช้สิทธิและพิทักษ์สิทธิรักษาผลประโยชน์ของ
ส่วนรวม รู้แพ้รู้ชนะ เคารพเสียงส่วนมาก รับฟังเสียงส่วนน้อย

3. สนใจศึกษาธรรมชาติและความแตกต่างในตัวของศิษย์แต่ละคน เพื่อนำมาเป็น
ข้อสังเกตพิจารณาในการปฏิบัติตัวต่อศิษย์ ให้ความรัก ความสนใจ และความเอาใจใส่อย่างเท่า
เทียมกัน เพื่อให้ได้ความสนิทสนมและความไว้วางใจจากศิษย์ เป็นการขจัดช่องว่างระหว่างครู
กับศิษย์อย่างได้ผล

4. พยายามค้นหาความสนใจ ความสามารถและความถนัด ของนักเรียนแต่ละ
คน เพื่อหาทางส่งเสริม แนะนำการเลือกวิชาและอาชีพแก่นักเรียนให้เหมาะสม

5. ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนฝึกฝนในคุณธรรมจริยธรรม โดยไม่หลงใหลในวัตถุ
และเห็นคุณค่าของการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติ

3. บทบาทต่อสังคม

1. มีความรู้ ความสามารถ สนใจในการเกษตร พอที่จะเข้าใจและสามารถมี
ส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงว่าสังคมไทยส่วนใหญ่เป็น
สังคมเกษตรกรรม

2. ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยแก่ชุมชน โดยประพฤติตนเป็น
แบบอย่างและชักนำผู้อื่นให้ปฏิบัติตามโอกาสอันเหมาะสม

3. รักความยุติธรรม และกล้าหาญที่จะต่อสู้ เพื่อความเป็นธรรมของสังคมด้วย ปัญญาและสติตามกระบวนการที่ถูกต้องเหมาะสมตามครรลองของขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และตามสิทธิแห่งกฎหมาย

บทบาทและหน้าที่ของครูจากการประชุมสัมมนาระดับชาติ เรื่อง การปฏิรูปการฝึกหัดครูตามโครงการพัฒนศึกษาอาเซียน เมื่อ 24-27 ธันวาคม 2525 พบว่า

1. ครูมีบทบาทในฐานะเป็นผู้สอน
2. ครูมีบทบาทในฐานะเป็นผู้อบรมเด็ก
3. ครูมีบทบาทในฐานะเป็นผู้พัฒนา
 - 3.1 พัฒนาตนเอง
 - 3.2 พัฒนาเด็ก
 - 3.3 พัฒนาชุมชน
4. ครูมีบทบาทในฐานะเป็นผู้แนะแนวทั้งในด้านการดำรงชีวิตและอาชีพ
5. ครูมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมและพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทย
6. ครูมีบทบาทในฐานะเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม โดยมีจรรยาวิชาชีพที่พึงประสงค์และคุณธรรม
7. ครูมีบทบาทในกิจกรรมการศึกษาให้มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน
8. ครูมีหน้าที่ในการพัฒนาตนทางวิชาการและความประพฤติ

“บทบาทของครู” ตามมติของที่ประชุมสัมมนาของสมาคมศาสนสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ซึ่งจัดขึ้นเมื่อ วันที่ 17 มกราคม 2525 ได้มีมติเกี่ยวกับบทบาทของครูซึ่งแยกออกเป็น 3 ลักษณะคือ บทบาทของครูต่อเยาวชนต่อสังคมและมีบทบาทต่อศาสนา ดังนี้

บทบาทของครูต่อเยาวชน

1. บทบาทของครูต่อเยาวชนที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการ

ประการแรก ในฐานะที่เป็นศิลปทายกมีหน้าที่สั่งสอนวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้ศิษย์นำไปใช้ประกอบอาชีพ

ประการที่สอง ในฐานะที่เป็นเสมือนพ่อแม่คนที่สอง และเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดี เป็นผู้มีความดีและจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์ดำเนินชีวิตโดยราบรื่นและเจริญก้าวหน้า สามารถพึ่งตนเองได้ ทำประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ

ครูที่ดีจะต้องทำหน้าที่ทั้ง 2 ประการโดยสมบูรณ์

2. ครูจะต้องเป็นผู้นำทางศีลธรรมและจริยธรรมของศิษย์ ครูทุกคนจึงควรมีความเป็นพระอยู่ในตัว

ประการแรก ต้องประพฤติดีเพื่อให้เป็นตัวอย่างดีแก่ศิษย์

ประการที่สอง ต้องมีความเมตตากรุณา มีความรักห่วงใยศิษย์ คอยช่วยเหลือและแก้ปัญหาของศิษย์ และ

ประการที่สาม ต้องมีความเสียสละ ยอมเสียสละความสุข ความสบายส่วนตัว ยอมรับความเหน็ดเหนื่อย อุทิศชีวิตจิตใจและเวลาให้ศิษย์และหน้าที่การงาน

3. ครูจะต้องเป็นผู้มีความรู้ดี และมีการเรียนการสอนดี จะต้องทำตนให้เป็นคนมีพหุสัจจะ พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ นอกจากวิชาความรู้ทางโลกแล้วครูควรจะมีความรู้ทางธรรมอีกด้วย รู้หลักธรรมของศาสนาเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ และนำไปอบรมสั่งสอนศิษย์ ครูจะต้องสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ศิษย์เข้าใจ รู้จักใช้ความคิดของตนเองให้เกิดสติปัญญา และนำวิชาความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์

4. ครูจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า การสอนคนให้เป็นคนดี มีความสำคัญยิ่งกว่าการสอนคนให้รู้หนังสือ

5. ครูต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์ด้วย โดยหาทางสงเคราะห์เด็ก และครอบครัวที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ช่วยเหลือเด็กที่มีกำลังใจรับการศึกษาอบรม

6. ครูควรเป็นผู้ร่วมพลังของสังคม โดยจงใจผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อเยาวชน รวมตัวกันเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชน ไม่ควรทำงานอย่างโดดเดี่ยว

บทบาทของครูต่อสังคม

1. ครูมีบทบาทต่อสังคม ควรทำตนเป็นผู้นำของชุมชน ช่วยในการพัฒนาชุมชนให้สงบสุขและเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ เช่น ในเรื่องการอาชีพ การอนามัย การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ

2. ครูควรร่วมในองค์การ สมาคม หรือชมรมที่ส่งเสริมศาสนาวัฒนธรรม และงานสงเคราะห์ เพื่อจะได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมยิ่งขึ้นจะได้ช่วยในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความไม่เป็นธรรม ปัญหาอบายมุข ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาการบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ

3. ช่วยส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชักจูงประชาชนให้สนใจในการเลือกตั้ง และใช้สิทธิในการเลือกตั้งโดยไม่เห็นแก่อำมิสสินจ้าง

4. ช่วยให้คำแนะนำแก่ชุมชน ในเรื่องความมั่นคงของชาติ ป้องกันผู้บ่อนทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

4.1 ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาลังคม

4.2 เป็นผู้ประสานงานในการสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน

บทบาทของครูต่อศาสนา

1. ครูมีบทบาทต่อศาสนา ต้องช่วยทะนุบำรุงรักษาศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคง สถิตสถาพรอยู่ตลอดไป ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนานั้น ๆ เพราะศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญคู่กับสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ หากสถาบันศาสนาอ่อนแอและถูกทำลายลง ย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์

2. เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อศาสนา ครูจะต้องมีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ ศึกษาความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของศาสนาประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมโดยละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ปฏิบัติศาสนกิจเป็นประจำโดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา เพื่อจะได้เป็นผู้นำทางศีลธรรมและจริยธรรมและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนและประชาชน

3. โดยที่เยาวชนจำนวนมากเหินห่างจากศาสนา มีทัศนคติที่ผิดและไม่ดีต่อศาสนา มีความประพฤติไม่เหมาะสม เพราะขาดการอบรมในด้านศีลธรรมและจริยธรรม ครูทุกคนจึงควรให้ความสนใจเป็นพิเศษในการอบรมสั่งสอนนักเรียนให้ศรัทธา เลื่อมใสในศาสนา มีธรรมะที่เหมาะสมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ปรับปรุงการสอนจริยศึกษาให้มีประสิทธิภาพตรวจสอบตรวจธรรมะในทุกวิชาที่สอน

4. เพื่อให้นักเรียนมีความใกล้ชิดกับศาสนา ครูควรนำนักเรียนไปวัดเป็นประจำ เพื่อไปศึกษาและปฏิบัติธรรม หรือ อานิสงค์พระที่มีความรู้สามารถมาอบรมศีลธรรมแก่นักเรียน ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมและการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมที่ส่งเสริมศาสนา ศรัทธาธรรมและวัฒนธรรม เช่น ชมรมพุทธศาสตร์ และควรจัดให้มีห้องปฏิบัติธรรมในโรงเรียน

5. ครูควรมีศาสนสัมพันธ์อันดีกับผู้นับถือศาสนาอื่นไม่ให้เกิดการนับถือศาสนาที่ต่างกันมา ทำให้เกิดความขัดแย้งจนแตกความสามัคคี และควรส่งเสริมให้นักเรียนมีศาสนสัมพันธ์อันดี

กับผู้นับถือศาสนาอื่น ในโรงเรียนที่มีผู้นับถือศาสนาแตกต่างกัน ควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้ง ชุมชนหรือกลุ่มศาสนสัมพันธ์และควรให้มีห้องจริยธรรมสำหรับศาสนาต่าง ๆ

6. ครูทุกคนควรสนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนา เพื่อจะได้นำหลักธรรมไปประพฤติ ปฏิบัติ และนำไปสั่งสอนอบรมนักเรียน โดยเฉพาะครูแนะแนวเรื่องการศึกษาและอาชีพเป็นส่วน ใหญ่ ควรมีความรู้หลักธรรมของศาสนาเพื่อจะได้แนะแนวในเรื่องความประพฤติด้วย

7. ครูจะต้องประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและบุคคลอื่น โดยเป็นตัวอย่าง ในเรื่องการศึกษา ศาสนา และการปฏิบัติธรรม

จากการประชุมภาคพื้นเอเชียแปซิฟิกใต้ ที่กัวลาลัมเปอร์ ในเดือนสิงหาคม 2526 ที่ ประชุมสรุป บทบาทของครูในโรงเรียน และในชุมชนไว้ดังนี้

ในโรงเรียน

1. สอนวิชาการที่เป็นประโยชน์ด้วยความเสียสละและจริงจัง
2. ช่วยเหลือวิชาการแก่พ่อแม่ที่ไม่เอาใจใส่เด็ก โดยเฉพาะเด็กเล็ก
3. ช่วยนักเรียนในกระบวนการเข้าสังคม
4. พัฒนาทัศนคติที่ถูกต้อง
5. ส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
6. ให้นักเรียนเข้าใจองค์ประกอบของการพัฒนาชนบท เพื่อความพอใจในค่าของตน
7. จักนักเรียนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท
8. ส่งเสริมความเข้าใจคุณค่าของเทคโนโลยี
9. ส่งเสริมค่านิยมในท้องถิ่น
10. ให้การศึกษาแก่นักเรียน และนักเรียนสามารถใช้ความรู้นั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง

ในชุมชน นอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ดีแล้ว ครูต้องมีบทบาท

1. เป็นผู้ริเริ่ม
2. เป็นที่ปรึกษานักเรียนมิใช่เฉพาะผู้อยู่ในโรงเรียน แต่รวมถึงคนนอกโรงเรียนด้วย
3. เป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ ในชนบท
4. ติดต่oprะสานงานระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐบาล
5. เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

6. เป็นผู้ส่งเสริม

จากการประชุมวิชาการ เรื่อง "ครูศึกษากับอนาคตของประเทศไทย" เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง 9-11 กรกฎาคม 2527 ได้เสนอบทบาทของครู ความคาดหวังของผู้ใช้และผู้ผลิต ดังนี้

ผู้ใช้ต้องการให้ครูมีบทบาทดังนี้

1. ต้องการครูที่มีคุณภาพในเรื่อง

- 1.1 ความประพฤติดีทั้งส่วนตัวและหน้าที่การงาน
- 1.2 สอนดี มีความสามารถในการถ่ายทอด
- 1.3 ตรงต่อเวลา
- 1.4 รู้จักการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
- 1.5 ศรัทธาในวิชาชีพครู
- 1.6 สามารถทำงานร่วมกับหมู่คณะได้

2. ต้องการครูที่มีคุณภาพในการปฏิบัติงาน

3. ต้องการให้มีการวิจัย และประเมินผลคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา โดยมีการ

ประสานงานระหว่างผู้ใช้ กับผู้ผลิต

4. ผู้บริหารควรมีเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของครูที่อยู่ในความรับผิดชอบ

5. ต้องการครูที่มีความศรัทธาอาชีพครูอย่างแท้จริง

6. ควรมีเกณฑ์การคัดเลือกในด้านบุคลิกภาพของผู้เป็นครู โดยวางมาตรฐานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรับให้เข้ากับกาลสมัย เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคม

บทบาทของครูในทศวรรษของ ชม ภูมิภาค (สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, 2529: 137-145)

1. บทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้าน

- 1.1 ทักษะเบื้องต้น เช่น เขียน อ่าน ฟัง พูด เลขคณิต
- 1.2 การเรียนรู้ทักษะทางกลไก
- 1.3 การเรียนรู้การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่
- 1.4 การเรียนรู้ทักษะทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกับคนอื่น
- 1.5 การเรียนรู้ ริเริ่มสร้างสรรค์

2. บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน

- 2.1 ต้องรู้ธรรมชาติของนักเรียน
- 2.2 ต้องรู้จิตวิทยา
- 2.3 ต้องทำงานเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์
3. บทบาทในการทำงานร่วมกับชุมชนในกระบวนการศึกษาของเยาวชน
4. บทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน

บทบาทของครูต่อนักเรียน

1. ต้องศึกษาความแตกต่างของศิษย์
2. ครูต้องเป็นนักวิจัย สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้
3. เป็นผู้นำทางที่ดีแก่ศิษย์
4. ยึดมั่นต่อระเบียบวินัยของหมู่คณะ

และหน้าที่ของครูในทศวรรษของ จันทร ชุ่มเมืองปัก

1. สอนหนังสือ
2. อบรมสั่งสอน
3. เป็นแบบอย่างของคนทั่วไปในด้านคุณธรรมและจริยธรรม
4. เป็นเสมือนพ่อแม่คนที่ 2 ของศิษย์
5. ทำโทษศิษย์ได้ยกเว้นตากับหู

กมล สดประเสริฐ และคณะ(2526) พบว่า สมรรถวิสัย ซึ่งหมายถึง คุณสมบัติที่เป็นผลมาจากความรู้ ความเข้าใจทักษะ เจตคติ และอุปนิสัยหรือบุคลิกภาพ มีผลทำให้เกิดความสามารถในการทำงาน ต้องอาศัยองค์ประกอบมากมาย แต่องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง คือ "ครู" ที่จะต้องมีบทบาท 30 ประการดังนี้

1. ครูสามารถ "แต่งกายสะอาด เรียบร้อย เหมาะสมทุกวันได้"
2. ครูสามารถ "นั่ง ยืน เดิน เล่น และทำงานกับเด็กได้อย่างคล่องแคล่ว และเป็นกันเอง"
3. ครูสามารถ "แสดงออกทางหน้าตา ท่าทางและท่าทีได้อย่างดีและเหมาะสม"
4. ครูสามารถ "พูดจา ออกเสียงถูกต้องเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรดัดจริตเกินควร"
5. ครูสามารถ "แสดงให้เห็นถึงความมีสุขภาพ ความเป็นนักกีฬาทั้งกายและใจ"
6. ครูต้องมีทักษะความสามารถและพร้อมที่จะเล่นบทบาทในฐานะนักแสดงอาชีพครูได้อย่างดี

7. ครูต้องมีอารมณ์ขัน ร่าเริงแจ่มใส แต่มั่นคง และควบคุมอารมณ์ได้เก่ง
8. ครูต้องมีลักษณะที่มุ่งถือความกระตือรือร้น ชยันชั้นแข็ง ตื่นตัวตื่นใจอยู่เสมอ
9. ครูต้องมีลักษณะบ่งบอกถึงความมานะ พยายาม บากบั่น ชยัน และหนักเอาเบาสู้
พร้อมเผชิญความยากลำบาก
10. ครูต้องมีลักษณะเป็นคนช่างคิด ช่างสังเกต โดยเฉพาะสังเกตพฤติกรรมของเด็ก
11. ครูต้องตัดสินใจได้ดี มีเหตุผล บอกสิ่งผิดชอบ ชั่วดี ได้อย่างมีปรีชาญาณ
12. ครูกล้าตัดสินใจใน กล้าเผชิญปัญหา และความจริง ยอมรับเมื่อผิดพลาด
13. ครูสามารถให้ความเมตตา ความรัก ความเห็นใจ และการให้อภัยแก่เด็ก เพื่อนร่วมงาน
และคนอื่น ๆ ทั่วไปได้
14. ครูต้องสามารถอดทน อดกลั้นคำวิพากษ์วิจารณ์ และต่อความแตกต่างระหว่าง
บุคคล
15. ครูต้องมีลักษณะเป็นผู้ประสานให้ความร่วมมือกับเพื่อนร่วมงาน และผู้บังคับ
บัญชาได้อย่างผู้มีน้ำใจ และมีอัธยาศัยดี
16. ครูต้องมีลักษณะทำที่ที่บ่งถึงความสำนึกอันสูงส่งที่จะบำเพ็ญตนเพื่อสังคมส่วนรวม
17. ครูต้องมีลักษณะเป็นนักเผชิญปัญหา กล้าต่อสู้ และแก้ปัญหาได้เก่ง รวดเร็วฉับพลัน
18. ครูต้องชอบการประหยัด และมีลักษณะบ่งถึงความมีสมรรถภาพทางเศรษฐกิจ
19. ครูต้องปฏิบัติตนด้วยความสุจริต ยุติธรรม ไม่ลำเอียงในการปฏิบัติต่อศิษย์
20. ครูต้องมีลักษณะทำทาง และการแสดงออกที่บ่งถึงความมีอุดมการณ์ ศรัทธา เสีย
สละต่ออาชีพและการเป็นครูที่ดีอย่างแท้จริง
21. ครูต้องสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนบรรยากาศในห้องเรียนได้ดี
22. ครูต้องสามารถรักษาสัจจะ พูดจริง ทำจริง พิถีพิถัน ไม่ชอบพูดปด เพ้อจ้อ หรือพูด
จาอย่างทำไปอีกอย่าง
23. ครูต้องสามารถสร้างและรักษาความสามัคคี โดยมีความสามารถในการประสาน
ประโยชน์ด้วย
24. ครูต้องสามารถชักจูงหรือชักนำให้ผู้อื่นคล้อยตาม ทำตาม และให้ความร่วมมือใน
การดำเนินงานให้บรรลุผลด้วยดีได้ และมีความสามารถในการเป็นผู้นำแบบสร้าง
เสริม
25. ครูต้องสามารถพูดคุย เข้าใจ สนใจ ในหลายเรื่อง ซึ่งแสดงถึงความรู้รอบและความ
ใจกว้าง
26. ครูต้องแสดงออกถึงลักษณะทำที่และความมีค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตยเสมอ

27. ครูจะต้องประพฤติดี มีวินัย ไม่ฝ่าฝืนระเบียบ ประเพณี แลจริยธรรมอันดีงามของครู
28. ครูต้องปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จสิ้นรวดเร็ว เรียบร้อย เกิดผลดี เป็นที่เชื่อถือ และไว้วางใจได้
29. ครูต้องมีลักษณะของผู้มีเกียรติ ปฏิบัติตนได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความภาคภูมิใจในอาชีพครู และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กได้
30. ครูต้องยอมรับคำแนะนำ ปฏิบัติตามคำสั่ง ปรับปรุงตนเอง เพื่อพัฒนาตน และงานในอาชีพด้วยดีอยู่เสมอ

คักดีลีทรี พันท์เซียว (2542) ได้พูดถึง “บทบาทครูกับการเรียนการสอนในยุคโลกาภิวัตน์” ดังนี้

บุคคลที่มีอาชีพเป็นครูนั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการสอนนักเรียนในระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตลอดจนระดับอุดมศึกษา สอนให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน เมื่อนักเรียนได้เกิดการเรียนรู้แล้วก็นำเอาความรู้ไปปฏิบัติในการประกอบอาชีพ และทดแทนคุณบิดามารดาและนำไปพัฒนาสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างมีความสุขความเจริญ การเรียนการสอนซึ่งปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาขึ้นตามกระแสสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ครูอาจารย์ทั้งหลายจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนในยุคสมัยใหม่ เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การเรียนการสอนในยุคใหม่นี้โดยครูยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้นักเรียนแสวงหาความรู้ และการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุดและให้นักเรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีคุณธรรมจริยธรรมรู้จักการตัดสินใจด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบสูง มีความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป ไม่เอาัดเอาเปรียบคนในสังคมมากเกินไป รู้จักเสียสละแบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้ที่ด้อยโอกาสบ้างและทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมบ้าง สังคมโลกจะอยู่ได้ก็มีการให้กับการรับ

ดังนั้นการเรียนการสอนของครูอาจารย์ในยุคโลกาภิวัตน์หรือในยุคใหม่ควรมีลักษณะที่สำคัญพอสรุปได้ 15 ประการ คือ

ประการที่ 1 นักเรียนจะต้องมีสมรรถภาพทางคอมพิวเตอร์โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสิ่งเร้าใจต่าง ๆ การใช้สื่อประสมและสื่อการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนด้วยตนเอง

ประการที่ 2 นักเรียนจะต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองไกล คิดลึกและมีสุขภาพทางกายทางจิตใจที่สมบูรณ์และมีคุณธรรมจริยธรรม

ประการที่ 3 นักเรียนจะต้องรู้จักภาษาของตนเองและผู้อื่น

ประการที่ 4 นักเรียนจะต้องศึกษาค้นคว้าทางวิชาการได้ทุกหนทุกแห่ง ทุกสถานที่ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น

ประการที่ 5 นักเรียนจะต้องมีศรัทธาจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดของการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

ประการที่ 6 นักเรียนจะต้องเรียนรู้จากการทดลอง สัมผัสและสัมพันธ์อันดี

ประการที่ 7 นักเรียนจะต้องเรียนรู้ที่จะมีความรู้อย่างแท้จริงมีความคิด มีความสามารถ และมีความดี

ประการที่ 8 จะต้องเอานักเรียนและสถานการณ์เป็นตัวตั้งไม่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เพื่อให้ นักเรียนสนุกและเป็นบูรณาการพัฒนาคครบทุกด้าน

ประการที่ 9 นักเรียนจะต้องเรียนรู้ด้วยตัวเอง และนอกตัวโดยเน้นประสบการณ์และกิจกรรมที่หลากหลายตามความถนัด

ประการที่ 10 มีการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและสนุก

ประการที่ 11 การเรียนการสอนมีการใช้กระบวนการกลุ่มในการแก้ปัญหาให้มีการเรียนแบบมีส่วนร่วมกับทุกคนเป็นการฝึกทักษะชีวิตเพื่อเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม

ประการที่ 12 ให้นักเรียนมีการฝึกการสังเกต การวิเคราะห์ วิจัย การบันทึก การเสนอผลงาน การอภิปราย การซักถามและการฟัง

ประการที่ 13 ให้นักเรียนมีการค้นคว้าหาคำตอบเองจากแหล่งวิชาต่าง ๆ ตามธรรมชาติ เพื่อฝึกนิสัยเจตคติความรู้ความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้หรือแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง

ประการที่ 14 ให้นักเรียนมีการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้จากวิธีการต่าง ๆ ข้างต้นไปสู่ความเข้าใจโดยสมบูรณ์แบบบูรณาการและให้เกิดจิตสำนึกขึ้นเองตามธรรมชาติ

ประการที่ 15 ให้นักเรียนมีความเข้าใจแก่นแท้ของการเรียนการสอนคือ การเรียนรู้ของนักเรียนโดยแท้จริง

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทของครูผู้สอนซึ่งได้เสนอให้เห็นภาพบทบาทของครูที่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตั้งนั้น ผู้วิจัยพอสรุปบทบาทของครูได้ดังต่อไปนี้

1. รักการอ่าน ใฝ่รู้ ใฝ่รอบ และปรับปรุงตนเอง เพื่อพัฒนาตนเองและงานในอาชีพด้วยดีอยู่เสมอ สนใจหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น สมาคมเกี่ยวกับวิชาชีพ

2. มีความสำเร็จในการพูด คือ พูดจาออกเสียงถูกต้องชัดเจน ไพเราะ สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจในสิ่งที่ต้องการพูด โน้มน้าวจิตใจให้คล้อยตาม ให้ความร่วมมือ พูดในสิ่งที่มีประโยชน์ ไม่เพ้อเจ้อ เหลวไหล พูดจริงทำจริง รู้จักใช้คำพูดประสานประโยชน์ ประสานความสามัคคี
3. มีอารมณ์ขัน ร่าเริงแจ่มใส แต่มั่นคง ควบคุมอารมณ์ได้เก่ง
4. มีทักษะในการใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย ให้สิทธิและเสรีภาพแก่นักเรียนในการคิดพิจารณา มีเหตุผล ยอมรับ และสามารถอดทน อดกลั้นต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. มีลักษณะของผู้มีเกียรติ ปฏิบัติตนได้อย่างมีศักดิ์ศรี แต่งกายสะอาด เรียบร้อย เหมาะสม มีท่าทาง นั่ง ยืน เดิน เล่น และทำงานเหมาะสม มีท่าทีแสดงถึงความมีเมตตา ไว้วางใจได้ เป็นกันเอง
6. มีลักษณะบ่งบอกถึงความมานะ อดทน กล้าเผชิญปัญหา สู้งาน ชยันประหยัด เสียสละ ข่างคิด ข่างสังเกต คล่องแคล่ว ฉับไว อารมณ์ดี
7. มีความคิดเป็นของตนเอง กล้าตัดสินใจ มีความสุจริต ยุติธรรม
8. มีลักษณะเป็นผู้นำ ประพฤติดี มีวินัย มีจรรยาบรรณอันดีงาม สมกับเป็นแบบอย่างของศิษย์
9. สนใจหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น สมาคมที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพ และกิจกรรมทางศาสนา
10. มีความสามารถในการสอน การอบรม ชี้นำให้นักเรียนมีหลัก รู้จักวิธีศึกษาค้นคว้า ปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม และนำสื่อการเรียนการสอนที่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงในยุคปัจจุบันมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์

2.4 บทบาทของผู้เรียน

จากความหมายของคำ "บทบาท" "หน้าที่" ข้างต้น สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของผู้เรียน หมายถึง พฤติกรรมของผู้เรียน ที่ต้องแสดงออกให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ โดยมีขอบเขตของการกระทำตามกฎหมายตามที่สังคมคาดหวัง และจากสามัญสำนึกของเราเอง

บทบาทและหน้าที่ของเยาวชนตามทัศนะของคนไทย

การที่ผู้เรียนหรือเยาวชนจะแสดงบทบาทออกมาได้ถูกต้องและเหมาะสมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีเข้าใจในหน้าที่อันพึงปฏิบัติของตน ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอหน้าที่ของเยาวชนตามทรรศนะของคนไทย ดังต่อไปนี้

บทบาทและหน้าที่ของเยาวชนตามทัศนะของคนไทยและต่างประเทศ ซึ่งได้มีนักการศึกษาและผู้รู้ได้เสนอความคิดเห็นเอาไว้ มีดังต่อไปนี้

คณะกรรมการการจัดงานฉลองวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2516 (ธนิญ ญาณพิทักษ์, 2517 : 31) ได้กำหนดหน้าที่ของเด็กไทย เพื่อให้ยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน มี 10 ประการ คือ

1. มีศรัทธาเลื่อมใสในศาสนา
2. เคารพและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมือง
3. เชื่อฟังบิดามารดา ผู้ปกครองและครูอาจารย์
4. มีกิริยวาจาสุภาพกับคนทั่วไป และเคารพนับถือผู้ใหญ่
5. มีความกตัญญูกตเวที
6. เป็นผู้มีระเบียบและรักษาความสะอาดเสมอ
7. มีความอดทนขยันหมั่นเพียร และตั้งใจศึกษาหาความรู้
8. รู้จักประหยัดและเก็บออมทรัพย์
9. มีความซื่อสัตย์สุจริต กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ควรทำ และมีน้ำใจเป็นนักกีฬา
10. ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และรู้จักรักษาสาธารณสมบัติ

พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ (2520: 30-33) ได้กล่าวถึงหน้าที่ที่เยาวชนไทยนำไปปฏิบัติ สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อบิดามารดาหรือผู้ปกครอง คือ มีความเคารพนบนอบต่อบิดามารดา พูดด้วยวาจาที่สุภาพอ่อนหวาน เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา เอาใจใส่ช่วยเหลือกิจการทางบ้าน มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา
2. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อครู อาจารย์ คือ มีความเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ มีสัมมาคารวะ ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ช่วยเหลือในกิจการงานตามความสามารถ มีความกตัญญูกตเวที
3. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อผู้มีอุปการะคุณอื่น ๆ คือ มีความเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน มีความสำนึกในบุญคุณ และรู้จักตอบแทนคุณด้วยความจงรักภักดี

4. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อตนเอง คือ ความอดุสาหะ พากเพียร อดทน รู้จักวางตนให้ห่างไกลจากอบายมุข มีความสุภาพอ่อนโยนต่อคนทั่วไป มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส รักความสะอาด เป็นคนมีระเบียบในการกินอยู่หลับนอน มีความยุติธรรม มีความกตัญญูต่อบุพการี
5. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อญาติพี่น้อง คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักใคร่สามัคคีต่อกัน
6. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อเพื่อนบ้าน คือ มีความสามัคคีต่อกัน แสดงกิริยาวาจาที่สุภาพให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
7. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อเพื่อนร่วมโรงเรียน คือ มีความสามัคคี ไม่ทะเลาะวิวาทกัน ให้ความช่วยเหลือแนะนำในทางที่ถูกต้อง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักแพ้ รู้จักชนะ
8. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อโรงเรียน คือ เคารพและรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์และพยายามยกฐานะโรงเรียน ชื่อเสียง ให้แก่โรงเรียน
9. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อสาธารณสถาน คือ ต้องสำรวมอยู่ในระเบียบแบบแผนที่สถานานั้น ๆ กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ไม่ซุกซนหรือทำลายสาธารณสถาน
10. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อศาสนสถาน คือ มีความเคารพ และสำรวมกิริยาเมื่ออยู่ในศาสนสถาน

ปรีชา คงมณี (2528: 16-17) ได้สรุปหน้าที่พลเมืองที่สำคัญ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ต่อตนเอง ได้แก่ มีหลักคุณธรรมหรือธรรมประจำตัว มีหลักวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย คือ มีความรักและพึงพอใจในความเป็นประชาธิปไตย มีความชื่นชมและเห็นความสำคัญในความเสมอภาคและเสรีภาพ มีความตระหนักรักษาสิทธิหน้าที่ของบุคคล ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง นิยมใช้เหตุผลมาเป็นรากฐานในการแก้ไขความขัดแย้ง มีจิตใจยึดมั่นในหลักการการประสานประโยชน์ มีความอดทนและอดกลั้น
2. หน้าที่ต่อครอบครัว ได้แก่ การช่วยสนับสนุนให้สมาชิกครอบครัวทุกคนถึงพร้อมด้วยปัจจัย 4 มีความมั่นคงปลอดภัย มีความรักความอบอุ่นจากสังคม มีเกียรติยศชื่อเสียง และมีความสมหวังในชีวิตทุกคน
3. หน้าที่ต่อชุมชน ได้แก่ การมีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ พัฒนาทำนุบำรุงรักษาทรัพย์สินของอาคาร สถานที่ ถนนหนทางที่ใช้ร่วมกันเป็นสิ่งสาธารณประโยชน์ช่วยกันรักษาความสงบสุขของชุมชน ตลอดจนการสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชน
4. หน้าที่ต่อชาติ ได้แก่ หน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เช่น รับราชการทหารป้องกันประเทศชาติ เสียภาษีอากร เคารพ และปฏิบัติตามกฎหมาย ส่วนหน้าที่ต่อชาติทางอ้อม เช่น

การเข้ารับการศึกษาเล่าเรียน ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการรักษาความสงบปลอดภัยของ ประเทศ มีส่วนร่วมในทางการเมือง อาทิ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การสมัครเข้ารับการศึกษาเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของเยาวชนตามทัศนะของคนไทยดังที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า หน้าที่ของเยาวชน คือ หน้าที่ของพลเมืองดีนั่นเองโดยจะเน้นหน้าที่ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นหลัก

ดังนั้นจากหน้าที่ที่ได้กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยพอที่จะสรุปได้ว่า บทบาทของผู้เรียนหรือ เยาวชนไทยในแต่ละด้าน ได้ดังนี้

ด้านลักษณะท่าทาง คือ มีกิริยาท่าทางกระฉับกระเฉงคล่องแคล่วว่องไว เป็นผู้นำ และเป็นผู้ตามที่ดี แต่งกายสะอาด มีกิริยามารยาทดี และมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ร่าเริง และ เปิดเผย

ด้านความคิด คือ เป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อยากรู้ อยากรู้อะไรใครรู้ใครเรียน สามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ มีความสุขุมรอบคอบ คิดอย่างมีเหตุผล คิดดี คิดชอบ มองโลกในแง่ดี

ด้านลักษณะนิสัย คือ มีความหนักแน่นอดทน มีความเข้มแข็ง มานะพยายาม ไม่ย่อ ท้อต่ออุปสรรค มีความซื่อสัตย์สุจริต เมตตาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี และมีความ ต่อเวลา

ด้านมนุษยสัมพันธ์ คือ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น มี อหิยาภัยดี ไม่เย่อหยิ่งถือตัว วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะ

ด้านอารมณ์ คือ มีอารมณ์มั่นคง ไม่หวั่นไหว รู้จักยังคิด แจ่มใสเบิกบาน

ด้านวัฒนธรรมจารีตประเพณี คือ เป็นผู้ที่รักและหวงแหนในวัฒนธรรมไทย ให้ความ ร่วมมือในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

ด้านจริยธรรมและคุณธรรม คือ รักความยุติธรรม มีความกตัญญูกตเวทีก ถิ่นหาญ และเชื่อมั่นในการทำมาดี มีความเคารพผู้อาวุโส เชื่อฟังคำสั่งสอน

2.5 กิจกรรมการเรียนการสอน

ความหมาย

กิจกรรมการเรียนการสอน บางครั้งใช้คำว่า “กิจกรรมในหลักสูตร” วิชัย ราชภูษิตีรี (2526) ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กิจกรรมในหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งเป็นหน้าที่ของครูในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนพัฒนาทุกด้าน โดยเกิดพฤติกรรมด้านความรู้ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ เน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตัวเอง มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักทำรู้จักแก้ปัญหาโดยการปฏิบัติจริง

กิจกรรมการเรียนการสอนจึงเป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียน การสอนของครูเป็นขั้นตอนสำคัญของหลักสูตร เพราะถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ได้อย่างไรแต่ถ้าหากวิธีสอนหรือการจัดกิจกรรมการสอนของครูไม่เปลี่ยนแปลงจากที่เคยปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรก็ต้องประสบความล้มเหลวอย่างแน่นอน (กรมวิชาการ , 2519)

หลักสูตรกับการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากอาจถือได้ว่าหลักสูตรเป็นเครื่องประกันคุณภาพของการเรียนการสอนและกำหนดทิศทางของการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ ครูจึงต้องศึกษาหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้ให้ถูกวิธี (พัฒนา ธิติเสรี, 2521)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ว่ามุ่งส่งเสริมให้ครูผู้สอนใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี และจัดกิจกรรมให้แก่เด็กให้ครบทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยให้เด็กได้ปฏิบัติจริง ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน จากสื่อการเรียนการสอนทุกประเภทที่โรงเรียนมีอยู่ทั้งที่รัฐจัดซื้อ จัดหาให้ ครูผลิตและจัดหาเองจากสภาพแวดล้อม วัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรบุคคลที่มีในท้องถิ่น เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะ ทัศนคติ คุณธรรมจริยธรรม และประสบการณ์ ต่าง ๆ ครบถ้วนตามที่หลักสูตรพึงประสงค์

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียน และยังเป็นภารกิจให้ผู้เรียนแก้ปัญหาด้วยตนเอง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2524) ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการนำหลักสูตรไปใช้ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่ง สุมน อมรวิวัฒน์ (2531) ได้กล่าวถึงลักษณะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรเป็นไปเพื่อความเจริญทุกด้านให้แก่ผู้เรียนแต่เดิมผู้บริหารโรงเรียนมักจะเข้าใจว่าโรงเรียนจะได้ชื่อว่าสอนดี ถ้าสามารถจะทำให้นักเรียนพัฒนาทางสติปัญญาได้ดี (เรียนเก่งทางวิชาการ) แต่ในแนวคิดใหม่นี้ถือว่า กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อให้เด็กได้มีสุขภาพอนามัยดี มีความเจริญทางร่างกาย ความเคลื่อนไหวและความสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อประสาทสัมผัสต่าง ๆ นักเรียนจะต้องได้รับการสนองตอบทางอารมณ์ ได้มีโอกาสเขียน เช่นวาด ปั้น พุด ร้องเพลง และได้เล่น เรียนร่วมกันเพื่อความเจริญเติบโตทางสังคมอีกด้วย

2. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนจากข้อความนี้จึงแปลความได้ว่า ครูจะไม่ยื่นสอนหนังสือ โดยให้นักเรียนนั่งอ่าน เขียน ฟังแต่เสียงอย่างเดียวเท่านั้น ครูจะต้องหาสื่อการสอนประเภทต่าง ๆ มาช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงออกและร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่ การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม การจัดสถานการณ์จำลอง การเล่นเกม การอ่านแผนที่ แผนภูมิ สถิติและกราฟ การอภิปราย การวิพากษ์วิจารณ์ การแข่งขันแก้ปัญหาเหล่านี้เป็นตัวอย่างกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนด้วยวิธีที่ถูกต้อง และทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างตัวนักเรียนด้วยกันเอง

3. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรให้โอกาสและให้ความสำคัญของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียนในการสอนแต่ละชั่วโมงครูจะต้องได้สื่อสารสัมพันธ์กับนักเรียนทุกคนในชั้น มิใช่สนใจแต่เด็กที่นั่งข้างหน้า เด็กที่ตอบคำถามเก่ง หรือเด็กที่มีปัญหา บางคนเท่านั้น การแสดงอุปกรณ์การสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ได้และเห็นทั่วกัน ได้มีโอกาสทำการทดลองอย่างทั่วถึงกัน การจัดกิจกรรมใด ๆ ควรให้นักเรียนหลายคนได้มีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเรียกถาม การให้ออกมาแก้ปัญหา หรือแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง ควรผลัดเปลี่ยนนักเรียนให้ครบทุกคนถ้ามีกิจกรรมมากพอ ไม่ควรทอดทิ้งให้เด็กคนใดคนหนึ่งรู้สึกว่าคุณเองไม่เกี่ยวข้องกับภาระเรียนในชั่วโมงนั้น ๆ หรือหันไปสนใจเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียน

4. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองแก่นักเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ครูจะไม่เป็นผู้บอกทุกสิ่งทุกอย่างแก่นักเรียนตลอดไป แต่ครูจะให้นักเรียนได้ร่วมปรึกษาหารือกัน ในการหาวิธีค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ภาพ แผนที่ และแหล่งวิทยาการต่าง ๆ มีคณะกรรมการกลุ่มเพื่อร่วมกันหาทางแก้

ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ วิธี คุณสมบัติที่ได้จากการฝึกฝนเช่นนี้ จะติดตัวนักเรียนไปเพื่อเป็นคนที่รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ และแก้ปัญหาได้

5. กิจกรรมการสอนที่ดีนั้นควรมีบรรยากาศที่รื่นรมณ์สนุกสนานและเป็นกันเอง โรงเรียนประถมศึกษาเป็นโรงเรียนที่สอนเด็กระหว่าง 6-15 ปี เด็กในวัยนี้ยังมีช่วงระยะเวลาความสนใจที่ค่อนข้างสั้น ดังนั้นในการจัดกิจกรรมแต่ละชั่วโมง นอกจากครูจะนำกิจกรรมหลัก เช่น การบรรยาย อภิปราย ค้นคว้า อ่าน เขียน ทำแบบฝึกหัด แล้วครูควรมีกิจกรรมสลับ เช่น การเล่านิทาน การฟังและร้องเพลง การเล่นเกม การแข่งขัน การปรบมือ เป็นต้น การสร้างบรรยากาศ ในชั้นเรียนให้ดูสดใสรื่น จะทำให้นักเรียนมีความรู้สึกอิสระ และไม่รู้สึกว่าถูกบีบบังคับจนเกินไป แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่ลืมเรื่องการทำให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชานั้นก็มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก สิริวรรณ ศรีพหล และธีรยุทธ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2527) ได้กล่าวถึงแนวทางในการเลือกวิธีสอนหรือกำหนดกิจกรรมที่ใช้ในการสอน โดยสรุปดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่สามารถสนองวัตถุประสงค์ของบทเรียนอย่างแท้จริง
2. เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์การสอนในด้านความเข้าใจ เนื้อหาสาระ เจตคติ หรือทักษะอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้ง 3 ประการ อันถือเป็นหัวใจของวัตถุประสงค์การสอน
3. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัยและความพร้อมของผู้เรียน
4. เป็นกิจกรรมที่สนองต่อความสนใจของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่
5. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับพื้นฐานทางสังคมของผู้เรียน
6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนอยากปฏิบัติและอยากเข้าร่วม
7. เป็นกิจกรรมที่พัฒนาความคิดให้แตกฉาน ให้เป็นผู้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ
8. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่
9. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้ปฏิบัติ
10. เป็นกิจกรรมที่ประหยัดเวลาและทรัพยากร
11. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพโรงเรียนและชุมชน
12. เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมและท้องถิ่น

2.6 การวัดและการประเมินผล

กิจกรรมทางการศึกษา เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างให้บังเกิดการเปลี่ยนแปลง กับผู้รับการศึกษาทั้งด้านปริมาณ และด้านคุณภาพ การจะพิจารณาตัดสินว่าอะไรดี อะไรเลว อะไรได้ตามเกณฑ์ อะไรพลาดจากเกณฑ์ อะไรจะช่วยในการพิจารณาตัดสินได้อย่างดีต้องใช้หลักการวัดผล ซึ่งอาจพูดได้ว่า ที่ใดมีการศึกษาที่นั่นมีการวัดผล

การวัดและประเมินผลการศึกษา เป็นกระบวนการต่อเนื่องของกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งประสานสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้ทราบว่า หลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนความพยายามต่าง ๆ ในอันที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้ได้ผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

การวัดผล (Measurement)

การวัดผลเป็นกิจกรรมประจำวันของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การวัด หรือการวัดผล ปรากฏมีอยู่ทุกวิชาใช้แตกต่างกันไปแล้วแต่ลักษณะของวิชา

วัดผลการศึกษา หมายถึง ประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อค้นหาและพัฒนาสมรรถภาพให้เด็กเรียนดีขึ้น ครูสอนเก่งขึ้นและให้การตัดสินเพียงตรงแน่นอน และยุติธรรมมากขึ้น (ราชบัณฑิตสถาน , 2525 : 735)

ในการวัดผลมีวิธีการวัดใหญ่ ๆ อยู่ 2 อย่าง คือ วัดผลทางตรงและวัดผลทางอ้อม

1. การวัดผลทางตรง หมายความว่า เป็นความสามารถในการวัดสิ่งนั้น ๆ ได้โดยตรงจริง ๆ สิ่งที่ต้องการวัดมีรูปธรรม เช่น วัดความยาวของโต๊ะ เราสามารถเอาไม้เมตรไปทาบวัดความยาวของโต๊ะ ออกมาเป็นหน่วยของเมตรได้ทันที การวัดน้ำหนักของหมึกสามารถใช้ตาชั่งวัดออกมาเป็นกิโลกรัม การวัดแบบนี้มีโอกาสได้คุณลักษณะที่เป็นจริงอยู่มาก เราเรียกว่าเป็นการวัดด้านกายภาพ วิทยาการใดที่วัดได้โดยวิธีการนี้ จะเจริญได้รวดเร็ว เพราะมีเครื่องมือวัดที่เป็นมาตรฐานสากล มีความแม่นยำเที่ยงตรง วิทยาศาสตร์กายภาพ (Physical science) จึงพัฒนาไปได้เร็วมาก

2. การวัดผลทางอ้อม หมายถึง การวัดคุณลักษณะหนึ่งโดยอาศัยวัดจากอีกสิ่งหนึ่ง เช่น การวัดผลการเรียน การวัดเซาว์ปัญญา การวัดเจตคติ การวัดความกังวลใจ เป็นต้น คุณลักษณะเหล่านี้เอาเครื่องมือไปทาบวัดโดยตรงไม่ได้ ต้องผ่านกระบวนการทางสมอง (Mental process) ก่อนเสมอ ผลการวัดที่ได้มาจึงเป็นผลจากการผ่านกระบวนการทางสมองชั้นหนึ่งก่อน ซึ่งอาจจะเชื่อมั่นได้จริงหรือเปล่านั้นก็ไม่แนใจนัก แต่ที่แน่ที่สุด ก็คือ เราไม่มีโอกาสวัดคุณลักษณะนั้น ๆ ตรงไปตรงมา ความคลาดเคลื่อน ย่อมมีเป็นธรรมดา เปรียบเสมือนวัดแสงที่สะท้อนผ่านตัวกลางอื่น ตัวกลางเหล่านั้นจะสะท้อนแสงไม่ได้รับร้อยเปอร์เซ็นต์ แสงที่ผ่านตัวกลางจึงไม่เท่ากับแสงจริง การวัดคุณลักษณะที่ผ่านกระบวนการทางสมอง จึงย่อมไม่ได้คุณลักษณะนั้นร้อยเปอร์เซ็นต์ วิทยาการที่นำข้อมูลจากการวัดทางอ้อม จะเจริญน้อยกว่าหรือช้ากว่าข้อมูลที่ได้จากการวัดโดยตรง วิทยาศาสตร์ที่ใช้ข้อมูล ประเภทนี้ก็คือ สังคมศาสตร์ (Social science) ซึ่งนับรวมถึงพฤติกรรมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ อยู่ในตระกูลทั้งนั้น การศึกษาค้นคว้าทางวิชาการจึงก้าวหน้าไม่ทันด้านฟิสิกส์ เคมี ซึ่งอยู่ในวิทยาศาสตร์กายภาพ เครื่องมือวัดผลทางสังคมศาสตร์ก็พัฒนาไปได้ช้า หากความมาตรฐานที่แท้จริงได้ยาก การเปรียบเทียบกันจึงมีปัญหาอยู่เป็นประจำ บางอย่างก็เทียบกันไม่ได้เลย

การประเมินผล (Evaluation)

คำนี้มักใช้คู่กับการวัดผลอยู่เสมอ แต่จริง ๆ มีความหมายแตกต่างกัน โดยเฉพาะในการเรียนการสอนหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ใช้คำว่า ประเมินผลการเรียนกันเป็นประจำหลังจากการเรียนการสอนเสร็จสิ้นแล้ว เพื่อจะได้รู้ว่าผลการเรียนของนักเรียนก้าวหน้าเป็นอย่างไร การประเมินผลจึงนิยามว่า “เป็นกระบวนการพิจารณาตัดสินที่เป็นระบบครอบคลุมถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้” นั่นคือ ประเมินดูว่ากิจกรรมที่ทำทั้งหลายเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เพียงใด บางกรณีจึงต้องใช้ปริมาณจากการวัดมาพิจารณา ตัดสิน ด้วยคุณธรรมแล้วลงสรุป บางกรณีไม่ต้องใช้ตัวเลขจากการวัด เป็นแต่เพียงการหาข้อมูลจากด้านอื่นมาประกอบการพิจารณาตัดสิน

คำว่า “การวัดผล” และ “การประเมินผล” มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ชวาล แพร์ติกุล (2518) กล่าวว่า การวัดผล หมายถึง ขบวนการใด ๆ ที่จะให้ได้มาซึ่งปริมาณจำนวนหนึ่ง อันมีความหมายแทนขนาด สมรรถภาพ นามธรรม ที่นักเรียนผู้นั้นมีอยู่ใน

ต้นถ้าใช้แบบทดสอบเป็นเครื่องมือกระตุ้นก็คือเอาจำนวนผลงานที่นักเรียนแสดงปฏิกริยาโต้ตอบออกมา เป็นเครื่องชี้บอกว่าเขามีสรรพภาพในเรื่องนั้น ๆ ปานใด

จากความหมายที่นักการศึกษาได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การวัดผล คือ กระบวนการที่ได้มีสิ่งตัวเลข จำนวนหรือปริมาณใดปริมาณหนึ่ง โดยอาศัยเครื่องมือหรือวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การตรวจผลงาน การสอบถาม หรือสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถาม ส่วนการประเมินผลนั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังการวัดผล โดยนำเอาผลของการวัดมาพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วตัดสินออกมาว่า สูงต่ำกว่าเกณฑ์ หรือเก่ง ปานกลาง อ่อน เป็นต้น

ส่วนคำว่า "การประเมินผล" นั้น ขวาล แพร์ตกุล ได้ให้ความหมายว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่ครูนำทุก ๆ รายการที่ทราบจากการวัดไปใช้ คือ ครูนำผลจากการวัดผลเหล่านั้นมารวมกันเพื่อนำไปวินิจฉัย ตีราคา คุณค่า และชี้ขาดลงเป็นผลสรุปว่า เด็กคนนั้นมีคุณภาพสูงหรือต่ำ สมควรสอบได้หรือสอบตก

ในทำนองเดียวกัน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2520) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลว่า การประเมินผล หมายถึง ขบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน

เยาวดี วิบูลย์ศรี ได้ให้ความหมายของคำว่าประเมินผลว่า เป็นขบวนการตีความหมายและตัดสินคุณค่าจากสิ่งที่วัดได้จากการวัดผล การประเมินผลต้องอาศัยวิธีการที่มีระบบแบบแผนในการรวบรวมข้อมูล ตลอดจนเหตุผลประกอบการพิจารณาตัดสินว่า กิจกรรมการศึกษานั้นดีหรือเลวอย่างไร เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมประการใด (เยาวดี วิบูลย์ศรี อ้างถึงใน สมหวังพิธิยานุวัฒน์ , 2535 : 91)

การประเมินผลมีความหมายเป็นขบวนการที่ได้มาตรฐานเพื่อการตัดสินใจในการที่จะลงสรุปว่าสิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้ ดี - เลว เหมาะ - ไม่เหมาะ ผ่าน - ตก ฯลฯ จึงจำเป็นที่จะต้องนำข้อมูลมาจากการวัดผล (Measurement) และไม่ใช้การวัดผล กล่าวคือ ข้อมูลประเภทการรายงานผลเป็นปริมาณ (ตัวเลข) หรือการรายงานผลเชิงคุณภาพ (ไม่ใช่ตัวเลข เช่น การรายงานพฤติกรรมของนักเรียนเกร) (อานวย เลิศยันธ์ , 2533:6)

การประเมินผล (Evaluation) คำว่า การประเมินผล มีความหมายว่า การตีราคาบ่งคุณค่า โดยสรุป เช่น บ่งว่า ดี-เลว โง่-ฉลาด พอ-ไม่พอ ผ่าน-ตก เป็นต้น แต่พิจารณาการประเมินในฐานะที่เป็นกระบวนการ (Process) แล้วอาจกล่าวได้ว่า

1. การประเมินผล เป็นกระบวนการวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูล และให้ได้ข้อมูลที่นำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจในทางเลือกต่าง ๆ
2. การประเมินผล เป็นการพิจารณาความคล้ายคลึงหรือความสอดคล้องกันระหว่างการกระทำ (Performance) กับจุดมุ่งหมาย (Objective) (อเนก พ. อนุกุลบุตร , 2522 : 3)

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ(2535) ให้ความหมายของการประเมินผล ไว้หลายประเด็น เช่น

1. การประเมินผล หมายถึง กระบวนการอย่างมีระบบ และต่อเนื่องที่จะวัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงาน โดยนำผลที่ประเมินได้มาปรับปรุงวิธีการดำเนินงานเพื่อให้แผนงานหรือโครงการบรรลุวัตถุประสงค์
2. การประเมินผล เป็นการพิจารณาคุณค่าของผลงานที่ได้รับด้วยการเปรียบเทียบผลงานที่เกิดขึ้นกับความต้องการที่กำหนดไว้
3. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบว่าที่ทำได้ผลดีหรือไม่เพียงไร ทั้งนี้อาจเป็นการประเมินผลระหว่างดำเนินงาน เพื่อนำผลไปพิจารณาปรับปรุงแผนงาน หรือกระบวนการดำเนินให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรืออาจจะเป็นการประเมินผลสรุปรวมตลอดโครงการว่าตั้งแต่ทำมาจนถึงสิ้นสุดโครงการนั้นได้ผลหรือไม่เพียงใดก็ได้
4. การประเมินผล เป็นกระบวนการเชิงระบบที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับการตัดสินใจทั้งในระดับผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหารโครงการ และผู้กำหนดนโยบาย (บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ, 2533: 204)

การประเมินผล เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาจากการวัดผลและการทดสอบหรือการตรวจสอบ ทั้งนี้เพราะเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบและการวัดมาประเมินค่าหรือตีคุณค่า โดยมีหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานแน่นอน ดังนั้นการประเมินผลก็คือ ขั้นตอนตัดสิน (Judgment) นั่นเอง ว่าผลที่ได้นั้นเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้สามารถระบุได้ว่า ดี-ไม่ดี หรือไม่เก่งเพียงใด (สมประสงค์ ปิ่นจินดา , 2526 : 6)

อนันต์ ศรีโสภะ ให้ความหมายของคำว่า “การประเมินผล” ไว้ว่า การประเมินผลเป็นกรรมวิธีของการวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูลและการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจในทางเลือกต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ (อนันต์ ศรีโสภะ , 2525: 2)

การประเมินผล เป็นการศึกษารื้อหรือตรวจสอบโครงการในระหว่างโครงการกำลังดำเนินอยู่ (Concurrent Evaluation) หรือภายหลังจากที่โครงการได้สำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้ว (Ex-post Evaluation) นอกจากนี้ การประเมินผลยังอาจจะแบ่งออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้หลายประการ เช่น การรายงาน (Reporting) การติดตามผล (Monitoring) การตรวจสอบและการติดตามผล (Follow-up) (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ , 2525 : 43)

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการตรวจสอบการทำงาน ทั้งในช่วงขณะที่กำลังทำ และในเวลาทำงานเสร็จสิ้นลง เพื่อหาข้อสรุปงานที่ทำนั้นได้รับความสำเร็จตามความคาดหวังหรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคใดเกิดขึ้นอันเป็นผลทำให้งานไม่สำเร็จตามความคาดหวังและจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร เพื่อให้การทำงานเกิดความสำเร็จตามความคาดหวังหรือใกล้ความคาดหวังมากที่สุด (สำนักทดสอบทางการศึกษา , 2535 : 1)

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ประชุม รอดประเสริฐ, 2529: 72-73)

การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่มุ่งแสวงหาคำตอบสำหรับคำถามที่ว่านโยบาย แผนงาน โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้นหรือไม่ และระดับใด (ประชัย เปี่ยมสมบุญ , 2529 : 7)

การประเมินผล เป็นการตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนทั้งก่อนเรียน ขณะเรียนและหลังจากสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้วโดยเน้นที่จะค้นและพัฒนาสมรรถภาพมนุษย์ การประเมินผลจะทำใน 2 ลักษณะ คือ เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และเพื่อตัดสินผลการเรียนว่า ในแต่ละวิชานั้นผู้ใดควรผ่านหรือไม่ในลักษณะใด (วันดี จงคงคา , 2532 24)

การประเมินผล หมายถึง การกำหนดคุณค่า (Value) และประสิทธิผลของโครงการหรือการทำงานของคนหรือกลุ่มบุคคลในองค์กร ผลจากการประเมินจะออกมาในรูปของการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผลที่เกิดขึ้นจริงกับผลที่คาดหวังไว้ล่วงหน้า

การประเมินผลเป็นการศึกษาโครงการ หรือแผนงานว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ทั้งในระหว่างปฏิบัติตามแผน และภายหลังที่ดำเนินตามแผนเสร็จสิ้นแล้ว

การประเมินผล คือ การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติจริง (Actual Result) กับผลที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Result) โดยชี้ให้เห็นว่าผลจากการปฏิบัติจริงกับผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนั้นเกิดได้ 4 ลักษณะดังนี้

1. ผลที่คาดหวังและปรารถนาจะเกิดขึ้น
2. ผลที่คาดหวังแต่ไม่พึงปรารถนา
3. ผลที่คาดหวังที่ว่าจะเกิดแต่น่าพึงปรารถนา
4. ผลที่คาดหวังว่าจะเกิดและไม่พึงปรารถนา

การประเมินผล คือ การหาข้อมูลและวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการทุกขั้นตอน (สุขุม มูลเมือง , 2530 : 4)

โดยทั่วไป การประเมินผลเป็นการพิจารณาหรือตีค่าทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพรวมกับการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่ประเมินนั้น นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาต่างประเทศได้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้ดังต่อไปนี้

Cronbach ได้ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ (อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี, 2528)

Alkin ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการของการกำหนดขอบเขตของการตัดสินใจเลือกข้อมูลที่เหมาะสม วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนการเขียนรายงานสรุปผลข้อมูล เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจได้ใช้เป็นแนวทางในการเลือกทางปฏิบัติต่าง ๆ (อ้างถึงใน ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล, 2529)

Stake ได้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการ ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 อย่างด้วยกันคือ (อ้างถึงใน สุขุม มูลเมือง , 2530)

1. การกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายได้แก่การถามว่าจะอะไรคือ สภาพที่ต้องการ
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดกระทำได้แก่การตอบคำถามสภาพที่เป็นจริงคืออะไร
3. การเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริง กับสภาพที่ต้องการว่ามีความเหมือนกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร
4. ตัดสินใจจากผลการเปรียบเทียบในข้อ 3

Tyler ได้ให้ความหมาย ของการประเมินผลไว้ว่า การประเมินผล เป็นกระบวนการ เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการกระทำหรือสิ่งที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (อ้างถึงใน สุขุม มูลเมือง , 2530)

Provus ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับการหา ข้อมูลและสารสนเทศเพื่อใช้ในการพิจารณาสิ่งต่อไปนี้

1. ความสอดคล้องกับเกณฑ์หรือมาตรฐาน
2. ความแตกต่างกับเกณฑ์หรือมาตรฐาน
3. ถ้ามีความแตกต่างแล้วสามารถระบุข้อบกพร่องได้หรือไม่ (อ้างถึงใน สุขุม มูลเมือง , 2530)

Suffelebeam ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง การให้ข้อมูลโดยผ่านทางวิธีการ ที่เป็นกิจลักษณะ คำกล่าวนี้แปลความได้ว่า การประเมินผลมีความหมายมากไปกว่าการให้ ความเห็นที่มีต่อสิ่งนั้น เท่านั้น มันยังรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลได้อีกด้วย ในด้านการประเมิน หลักสูตรนั้น มักจะเกี่ยวข้องกับข้อมูล 3 ประการ คือ ความคิดเห็น (Judgment) การสังเกต (Observation) และผลิตผลจากนักเรียน (Students Product) (อ้างถึงใน ธวัชชัย ชัยจิรฉายา กุล , 2529)

Worthen and Sanders ได้ให้ความหมายของการประเมินผลว่า เป็นกระบวนการ พิจารณาให้คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการ

ตัดสินคุณค่าของผลผลิตวิธีการ จุดหมายและประโยชน์ที่ได้รับ (อ้างถึงใน สุขุม มูลเมือง , 2530)

Suchman ได้ให้ความหมายการประเมินผลไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการกำหนดคุณค่าหรือปริมาณของความสำเร็จตามวัตถุประสงค์อันจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน
2. การกำหนดเกณฑ์เพื่อตรวจสอบผลสำเร็จ
3. การอธิบายระดับผลสำเร็จ
4. การรายงานและการเสนอแนะในการดำเนินงานต่อไป (สุขุม มูลเมือง , 2530 : 2-3)

Erutchey ได้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้กว้าง ๆ ซึ่งหมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งมาตรฐานและทำการสรุปผล (อ้างถึงใน สมเกียรติ ศรีจักรวาฬ , 2527: 58)

Gronlund Normon ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินผล เป็นกระบวนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียนกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอนอย่างมีระบบ เป็นการประเมินในเชิงปริมาณที่สามารถบอกได้เป็นจำนวนหรือตัวเลขและเชิงคุณภาพที่บอกได้ถึงคุณค่าของสิ่งที่ประเมินนั้น (อ้างถึงใน สมเกียรติ ศรีจักรวาฬ , 2527: 58)

Sax Gillbert ให้ความหมายการประเมินผลไว้ว่า เป็นกระบวนการของการสังเกตของผู้ประเมินโดยอาศัยพื้นฐานและการฝึกของผู้ประเมินแล้วนำไปประเมินค่า (อ้างถึงใน สมประสงค์ ปิ่นจินดา , 2526 : 6-7)

Paulson ได้ให้ความหมายของการประเมินผลว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการตรวจสอบสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเหตุการณ์ใด ๆ เพื่อให้ทราบถึงคุณสมบัติมาตรฐานหรือวัตถุประสงค์ ซึ่ง จะช่วยในการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม (อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ , 2525 : 41)

Grotclueschen ให้คำจำกัดความของการประเมินผลว่า การประเมินผล เป็นกระบวนการของ

1. ความสอดคล้องของผลการศึกษาของผู้เรียนกับวัตถุประสงค์ของโครงการ
2. การเปรียบเทียบข้อมูลที่ปฏิบัติอยู่กับมาตรฐานที่ยอมรับกันทั่วไป
3. การกำหนดการรับการจัดข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจทางเลือก
4. การเปรียบเทียบผลของโครงการกับความต้องการที่ปรากฏ
5. การตัดสินใจโครงการโดยการใช้ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ
6. การตัดสินใจโครงการกับคุณค่าของผู้เรียน
7. การอธิบายและตีความเนื้อหาของโครงการ (อ้างถึงใน รัตนา พุ่มไพศาล , 2528 : 261)

Scriven ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินว่าเป็นการพิจารณาว่าการประเมินนั้นช่วยตอบคำถามต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคุณลักษณะที่เกี่ยวกับองค์ประกอบทางการศึกษา อันได้แก่ กระบวนการเรียนการสอน บุคลากร วิธีการ หรือโครงการต่าง ๆ (อ้างถึงใน สุขุม มูลเมือง , 2530 : 24)

ในหนังสือ The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary ได้ให้ความหมายการประเมินผล คือ การกำหนดคุณค่า (อ้างถึงใน อำนวย เลิศยันตี , 2533 : 5)

จากความหมายของการการประเมินผล จึงสรุปได้ว่าการประเมินผลมีความหมายดังนี้คือ

1. การประเมินผลมีความหมายเช่นเดียวกับการวัดผลทางการศึกษา ความหมายนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความฟื้นฟูและการเคลื่อนไหวทางการวัดผลทางการศึกษา
2. การประเมินผลมีความหมายตรงกับการตัดสินใจโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้ข้อมูลและเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ
3. การประเมินผล หมายถึง กระบวนการเปรียบเทียบข้อมูลในภาคปฏิบัติ วัดดูประสงค์ที่ระบุไว้
4. การประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้ และการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเพื่อช่วยผู้ตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญามนุษยนิยมแนวใหม่ จากการรวบรวมงานวิจัยภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับนีโอฮิวแมนนิส มีผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิจัยในแต่ละเรื่อง ดังนี้คือ

วิไล องค์อนันต์คุณ (2531) ได้ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสที่มีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนามนุษย์ในด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ ภูมิปัญญา และสังคมอย่างละเอียด เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำมาศึกษาและใช้ประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ ผลการวิจัยพบว่า มนุษย์จะพัฒนาทางด้านร่างกายได้โดยการกินอาหาร ออกกำลังกายและมีการปฏิบัติตามหลักการปฏิบัติตน 16 ประการแบบ นีโอฮิวแมนนิส อย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ มนุษย์จะพัฒนาสังคมโดยการปรับระบบสังคมเสียใหม่ตามทฤษฎีเศรษฐกิจสังคมแบบเพิร์ธาท์และมีการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมที่เรียกว่า ยามะ - นียามะ มนุษย์จะพัฒนาจิตใจและภูมิปัญญาได้ โดยการฝึกสมาธิแบบนีโอฮิวแมนนิสจนเกิดการหยั่งรู้เองถึงความปิติสุขและความรักสากลที่ไม่มีการแบ่งแยกขึ้น

ศตพร วิไลรัตน์ (2532) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กก่อนวัยเรียน โดยวิธีการสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิส ผลการวิจัยพบว่าหลังการทดลองเด็กก่อนวัยเรียนโดยวิธีการสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิส มีพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองและสูงขึ้นมากกว่ากลุ่มที่เรียนโดยกิจกรรมการสอนปกติของทางศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

ชาญวุฒิ วงศ์เพ็ง (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กบ้านเบธานีโดยการฝึกงูจิตได้สำนึกตามทฤษฎีนีโอฮิวแมนนิส" โดยการทดสอบคะแนนเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กก่อนและหลังการฝึกกิจกรรมโดยการทดสอบ t-test ผลการวิจัยพบว่าเด็กที่ผ่านการฝึกงูจิตได้สำนึกตามทฤษฎีนีโอฮิวแมนนิสมีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มสูงขึ้นทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านทั่วไป ด้านสังคม ด้านโรงเรียน ด้านตนเองและครูผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิวรรณ ศรีกุศลานุกูล (2537) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ผลของการจัดกิจกรรมตามแนวคิดนี้ ไอฮิวแมนนิส ที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา" พบว่า นักเรียนประถมปีที่ 1 ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านการกล้าแสดงออกต่อหน้าผู้อื่น ด้านการเป็นตัวของตัวเอง ด้านการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และผลรวมทั้งสามด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และความเชื่อมั่นในตนเองทุกด้านสูงขึ้นตามลำดับจำนวนครั้งของการจัดกิจกรรมตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิส

วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2538) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ผลของการฝึกอาสนะและสมาธิตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิสต่อการเพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเอง ของสตรีในสถานสงเคราะห์หญิงบ้านปากเกร็ดตระการ" โดยมีสมมุติฐานของการวิจัยว่า สตรีที่ผ่านการฝึกอาสนะและสมาธิตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิส จะมีความเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าในสตรีที่ไม่ได้ฝึกอาสนะและสมาธิตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิส ในการวิจัยกึ่งทดลอง ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองกลุ่มตัวอย่างมีสภาพอารมณ์ด้านบวก มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

อุไรวรรณ ขมวัฒนา (2539) ได้ศึกษา "ผลของการสอนตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิสที่มีต่อการพัฒนาทักษะนิมิตกิลลาของนักเรียนชั้นประถมศึกษา" กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนอนุบาลนครสวรรค์ จำนวน 70 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ผลการวิจัยพบว่า หลังการฝึกเป็นเวลา 10 สัปดาห์ นักเรียนที่ถูกสอนตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิสและกลุ่มที่ถูกสอนด้วยวิธีปกติมีคะแนนเฉลี่ยของทักษะนิมิตกิลลาสูงขึ้นทั้ง 3 อุปกรณ์ คือ เชือก ห่วง และ บอล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และในการเปรียบเทียบคะแนนค่าเฉลี่ยคะแนนทักษะนิมิตกิลลาของกลุ่มที่ถูกสอนตามแนวคิดนี้ไอฮิวแมนนิสสูงกว่ากลุ่มที่ถูกสอนด้วยวิธีปกติ ในทั้ง 3 อุปกรณ์ คือ เชือก ห่วง และบอล อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

เยาวลักษณ์ โพธิสุทธิ (2540) ได้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง "เจตคติต่อกิจกรรมการพัฒนาตนเองของผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรการสร้างพลังและความสำเร็จของชีวิตด้วยจิตวิทยานี้ไอฮิวแมนนิส ของสำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ผ่านการอบรมฯ รุ่นที่ 33-42 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ผ่านการอบรมมีเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมการพัฒนาตนเอง และผู้ผ่านการอบรมส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามกิจกรรมการพัฒนาตนเองบ้างในบางเวลาที่มีโอกาส โดยเฉพาะการฝึกโยคะ-อาสนะ การจูงจิตได้สำนึก

การออกกำลังกายโดยการเดินแกวชกิก และการรับประทานอาหารที่มีคุณค่า สำหรับการฝึกสมาธิส่วนใหญ่ไม่เคยปฏิบัติเลย ส่วนการสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับตนเองและผู้อื่น พบว่า ผู้ผ่านการอบรมส่วนใหญ่ปฏิบัติสม่ำเสมอทุกเวลาที่มีโอกาส

นวลพรรณ นิยมคำ (2541) ได้ทำการวิจัย “ผลของการฝึกเทคนิคจูงใจสู่ภาวะอัลฟาตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการลดความวิตกกังวลทางการเรียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 2 ที่สมัครเข้าร่วมโครงการการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วยจิตวิทยานีโอฮิวแมนนิสในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1. กระบวนการฝึกเทคนิคจูงใจสู่ภาวะอัลฟา 2. แบบวัดความวิตกกังวลขณะเผชิญ 3. แบบบันทึกผลการฝึกในแต่ละครั้งและแบบสอบถามความรู้สึกและความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษาที่เข้ารับการฝึกอบรมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างจากนักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2) นักศึกษาที่เข้ารับการฝึกอบรมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักศึกษาที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความวิตกกังวลทางการเรียนแตกต่างจากนักศึกษาที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 4) มีความวิตกกังวลทางการเรียนน้อยกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส ได้ข้อสรุปว่าแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสมีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนามนุษย์ในด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม โดยเฉพาะจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า รูปแบบและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดตามแนวคิด นีโอฮิวแมนนิส สามารถพัฒนาทั้งความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตนเอง และการเห็นคุณค่าในตนเองของบุคคลได้ อันจะนำไปสู่การเห็นคุณค่าของสังคม และสร้างสรรค์สังคมพร้อมดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างผาสุก